

OSZTOZÁS A FÖLDÖN ÉS AZ ÉGEN

Irta: PAÁL ÁRPÁD

A földön még nincsenek készen az emberek a maguk osztozkodásával. Valami eloszthatatlan maradék ott senyved és nyulánkozik folyton az osztás miveletében; nem tudnak helyes, tiszta eredményeket kihozni. Persze, az igen lehetséges, hogy az osztó nem jó, nem találó sohase. Mégis ugyanazt az osztót forgatják, azt erőltetik más-más csoportosításban, elejéről-visszajáról, vagy közepéről megragadva, de minden elemét és adalékát mégis együtt hurcolva. Így, a forgatással újszerűek az osztó formái, de a lényegei ugyanazok. Például: a hatalom, a hatalmaskodás, a hatalomvágy eredményül mindig elnyomásokat, lekötöttségeket és alárendeltségeket kíván, de az eredmény után mindig megmarad az elosztott emberi és lelki mennyiségből a leigázott öntudat fölfelé törése és szabadulni akarása. Ezt a szabadságvágyat sehogyse lehet elosztani, sehogyse lehet atomizálni, hogy ne sirjon a legkisebb atomban is a meggyötörtetés. Fegyverek hatalma, pénz hatalma, néptöbbségek hatalma népkisebbségek fölött, a szó hatalma és a hangosság hatalma, az ijesztések és rémítések hatalma, aztán a törvények, a jogok, a szokások, az erkölcsök hatalma, — ezek első tekintetre nem tetszenek egyformán kínzó leigázások erejének. Pedig mindenik azzá válhatik. Sőt a viszonylagosságoktól függ, hogy vajjon a fegyverek hatalmában és egyéb materiális hatalomban nem több-e a könnyűség és elviselhetőség, mint a hatalom szellemi formáiban és megnyilatkozásaiban.

És folyik az osztozás ennek a hatalomnak az osztóként való alkalmazásával. Egy-egy elvégzett osztást békekötésnek neveznek. Némelyik békekötés egészen világra szóló, mert a világ minden táját és minden népét érdekli. De csak érdekli, azonban meg nem nyugtatja. Úgy vagyunk a mostani világháborús emberiségi felrobbanás békekötéseivel is. Új határokat vont ez az osztoztatás nemcsak Európában, hanem más világrészeken is, még a tengerek vizén is. Hiszen az is volt a háború kezdésekor szóban, hogy a germán népelem megsűrűsödött sokasága hogyan találjon érvényesülést a világ szélesebb terein és hogyan legyen több hatalma a tengereken is; illetve másoldalon, hogy ezt a kiterjeszkedési törekvést hogyan kelljen letörni és ellenkező hatalommal elfojtani. Európa népei egymás ellen mozgósultak a világlefletti hatalom kérdésében. Az ázsiai és amerikai modern államiságu népek buzgón segítettek abban, hogy Európának ez a magába harapása minél alaposabb és minél szétmarcangolóbb legyen. Sikerült is elérni, hogy Európa tönkresilányította saját magát s mostani békekötése olyanszerű, mint mikor a béna koldusok egymásról tépik le rongyaikat. A hatalmi osztozkodás Európában már csak eféle

rongytépés. Az igazi jelentősége Európa háborújának és békekötésének abban van, hogy az ázsiai és amerikai világhatalmi vágyak mérkőzése utjából Európa nagyhatalmainak félre kell állaniuk, nem vehetnek részt benne erők teljes lejárta miatt és súlyos vérveszteségeik következtében.

A földön való osztozásból így kimaradnak a legfejlettebb népcsoportok. Marad az osztozásra, az igazi osztozásra a még épen álló és Európán kívüli két fejlett népcsoport: Amerika és Japán. Az angol gyarmatok kormányai a britt birodalmi konferenciának most lefolyt napjaiban éppen ezzel a világhelyzettel foglalkozniak, tehát a két népcsoport világmérkőzését közelínek látják. Hogyan fog eldőlni ez a mérkőzés, azt a tömegek fogják végeredményben eldönteni. Pillanatnyi sikerei lehetnek a technikai, vagy képzettségbeli fölényeknek, de a két versenyző nagyhatalom között az is kérdéses, vajjon melyiknek több az ilyen fölénye, mert Japán etekintetben sem marad a Mammuth-tökéjű Amerika képességei mögött. És Japán az ázsiai néptengerek millióiban feltétlenül nagyobb tömegeket tud faji alapon is megmozgatni, mint amennyit Amerika zsoldos alapon megmozgathatna.

Igen-igen az ázsiai szinesség javára hajlik a siker kilátása. És ha a fajok harca így sikerül, mögötte ott sötétlik már Afrika többszázmillió négerének a felébredő öntudata és világosztó akarata is. A négeknek mostanában tartott kongresszusa máris odakiáltotta a világnak ezt a jövőre hadüzenetet. Ennek a néptömegbeli fekete tengernek a felviharzása tehát bizton várható. Bizton várható még a japánok sikerelensége esetén is, mert éppen a négek amerikai helyzete roppant kérdések és szenvedelmek hevületével érleli a négerkérdést pont Amerika ellen. Az esetleg győző, de győzelme után mindenesetre fáradtan és kimerülten hazatérő Amerika ellen. Ha pedig Amerika nem győz, úgy a néger milliók a győztes sárga faj ellen talán éppen Amerika uszításai folytán veszik fel a világháborút.

Tehát így fog folyni a háború, míg minden népfaj ki nem közömbösödik és ki nem rogy belőle. Úgy folyik az osztozkodás a föld felett.

Mi következik utána? Egy nép és egy faj marad úr a földön? Az övé lesz minden hatalom? Oh nem! A kiközömbösítettek és ki-roggyók nem válnak egyuttal kiirtottakká is, nem halnak meg és nem oszolnak földde még fizikailag se, hanem fájdalmas emberi csoportozatokká válnak, melyekben az érzékenység mind elevenebbé és mind izgatóbbá teszi az eszmélkedést. Az anyagilag tönkremenő népcsoportozatokban a dac, a keserűség, a belátás és a szárnyaló bölcsesség váltakozva lesz urrá a lelkeken; hol tapasztalataik gazdagodását érzik, hol a rájtuk kívül folyó népkavargások megfigyeléséből gyarapodnak; végtére a materiális háborúk egy-egy záró korszakánál a ki-roggyott népekből új szellemi emelkedés tör elő. Más módszerek és más formájú hatalmi készségek felszerelésével új hatalmi vágyak tornyosulnak, melyek akkor is elvitatják a hatalmat, ha végeredményben egy népcsoportozat urrá is vált volna a földön. Jönnek a földön túli, a föld és ég közötti erők, melyek az elvitatott föld után a föld feletti égboltozatot fogják vitatni és azt veszik osztoztatás alá. És esetleg új eszközöket találnak,

hogy ismét új osztályozásba kavarják a földi tereket is az egék megszoztatásakor.

Jön a világnézetek és a vallások mérközése. Hogy melyik fogja az emberiséget mind magának hódítani, mind a maga aklába terelni? Eddig is voltak éféle vallásháboruk, de azok az egész világterülethez képest igen territóriális jellegűek voltak, s inkább azoknak a territóriumoknak a helyi viszonyait alakították ki, nemzeti és állami eltagozódások kifejlesztését, néphevületekben faji és jellegbeli kiéleződését idézték elő. Mikor ebben a tekintetben bizonyos tehetetlenséget hoztak létre, vagyis a fölkelte alaperöket annyira kiképezték, hogy ezek kölcsönösen ellensúlyozták egymást, akkor ebben az egyensúlyozottságban a vallási harcok is elpihentek. Legalább is a felületeken elpihentek. A mélységben azonban a vallások világhatalmi vágya megmaradt, s csak az emberiség egyensúlyhelyzetének megingása és felfordulása szükséges, hogy a vallási örök is fölvert sasok módjára ismét föllendüljenek. Ezek a sasok már mind magasabb és éppen azért mind szélesebb átmérőkre tekintő körben fognak keringeni minden újabb föllendüléskor. Ami régi vallásharcok voltak, azok még csak fejedelmek és királyok csatározásai bizonyos régiók fölötti uralomért, hogy azon régiókon új legyen egy religió. Ki is egyeztek a szerzett területek vallási állapotaiknak a békén hagyásában. Az új, a következendő vallásharcok azonban a régiók szempontja helyett már világszempontokat fognak maguk előtt látni; nem királyokat és fejedelmeket igyekeznek agyondiplomatizálni és agyonterrorizálni, hanem a világ néptömeget közvetlenül akarják meghódítani. Talán ígével is, de az ige benyomulására forradalmak és ellenforradalmak tüze, vasa és vérontása is használatba fog kerülni. Mert ne felejsük el, hogy új hatalomszerzésről lesz szó; a hatalom pedig mindig használni fogja a kényszerítések minden fokozatát, a testieket éppenúgy, mint a lelkieket. Csak annyit láthatunk még előre, hogy az emberiségi fejlettséghez képest a testi kényszerítéseket a lelki kényszerítések legváltozatosabb, legkifinomultabb és éppen azért legfajóbb módszereivel fogja váltakoztatni, vagy éppen teljesen elleplezni.

A lelki kényszerítések óriási világráamlatai fognak végigömleni a földön. Végigömlönek és szembe is robbannak egymással. A világráamlatok romboló tajtékezésában, egymásba rohanó viharzásában az emberiség hajtva, remegve, sikoltva, vagy örülten és dühöngve, követelőzve, magáról önfeláldozó nagyságokat képzelve fog vonaglni. Birkózik egymáson, csavarja az egymás esztét, kinpadra húzza az egymás szellemét, kiátkozásokkal ébreszt rajongásokat és áldásokkal szerez megrémüléseket. Mondom, igen lehetséges, hogy testi kényszerek nem lesznek; de a lelki kényszerek úgy túl fognak csapni minden eddigi elképzelésen és minden élethatáron, hogy az egész emberiség fáradtabb és kinlódóbb lesz minden eddigi testi harcok fáradasánál és kinjánál. Mert hatalomért fog folyni a harc a lelkekben is. Tehát megkaphatja a hatalmat, de nem kaphatja meg a megnyugvását, mert a hatalom csak egyik oldalon, csak fölül jelent érvényesülést, alant azonban szolgaságot és nyugalomrontó dacot jelent.

Igy fog folyni a harc a földi harcok után minden nép között és

minden nép ellen az égiekért is. Így fog folyni az osztozás az égbolt egy-egy nagyíveléseért. Így fog folyni, míg az égi területek ívelései is rendre el nem közömbösödnek, míg a valláshatalmi erőszakok közül az egész világot le nem igázza egyetlen világnézet. Melyik lehet az? Talán éppen az, amelyik nem tőr semmi urat maga fölött, de azért mégsem szabadság, hanem mindenkinek a függősége és féelme mindenkitől. A semminek a hite a kétségbeesés. A magasságból a poklokba omlik le az emberiség harca, de tartani fog tovább. Míg hatalmi indulatok és célok fűtik a hitbeli irányokat és elképzeléseket, addig tartani fog még az égiekért folyó háboru is.

Tehát igazuk volna a militáristáknak? Igazuk lenne azoknak, akik a békét csak akként képzelik el, mint a háborura készülődés időközeit, vagy e készülődések által kicsikart helyzetet? Hát igen; az osztásban mindig ott senyved a maradék, ha nem talál az osztó. Ha mindig csak a hatalmat, az emberi mesterkétségek bármily formában való erőszakát alkalmazzuk az emberiség rendezésére, akkor sohasem találunk a háborus folytonosságokból kiemelkedést. Amde maga az a tény, hogy az emberiség bármely formájú és bármely eltakartságú hatalommal szemben örökké revoltál, örökké ellenállásra igzul, ez a tény jelzi és sejteti, hogy az emberiség tudatalatti képzeltetésében más osztó elemet érez a maga elrendezésére. Minden hatalmi felfogás ellen való ösztönös küzdelme el fogja vezetni a tehetetlenségig, a földi és földfeletti hatalmak paroxizmusáig, addig az állapotig, mikor az osztó semmivé kopik és az emberiség új osztót kell, hogy találjon. Elérkeztünk már a semminek a hitéhez s ebből szinte forradalmi fordulattal, az életösztön felszökkenésével lendültünk abba a magaslatba, hol a kölcsönös féelmek függését a kölcsönös szeretet ragaszkodása, kényszer nélküli kívánatossága fogja felváltani.

Messze van ez? Lehet! De ez az út a kifejlődés felé. És minél később akarjuk észrevenni, annál inkább nyújtjuk az odajutás távolságát. De talán ez a késlekedés is beletartozik a tisztulási folyamatba, mert hiszen csakugyan tisztulási folyamatról van szó, a kényszerképzeteiktől és egyéb kényszerhatásoktól való megszabadulásról. Am nem elég a szabadulás, nem elég a szabadság. Valami óriási műveltség is kell hozzá, mely minden embert megtöltson belátással. Valakitől hallottam, hogy nem a szabadság a legfőbb jó, hanem a szervezetség. Ez a mondás ott áll a szabadság és szervezetség értékelésének a határán s persze a mai hatalmi ideológiák korszakából nőven fel, csak visszaroskad ebbe az ideológiába. De azért van valami igaza, ha a szervezetséget jónak nézi; csak hogy a szervezetség eddig főként hatalmi mesterkétségek eredményei és ráparancsolásai voltak s így a szervezetségnek nem szabadságokra, hanem elnyomásokra törekedtek. Ami aránylagos békét és nyugodságot eddigelé a szervezetségek adtak, azok mind a fölé- és alárendeltség viszonyából származó beletörődések voltak. Többet ígéro szervezetség ezeket a beletörődéseket mindig megtudja ingatni. És ennek a többet ígérésnek az utján jutunk el addig a feszültségig, ahol a szervezetségek is szét kell hogy pattanjanak, mindenféle szervezetség, azoknak fogalmai is. Mikor így a szerve-

zetségek is megszabadulnak a formáiktól s úgy találkoznak az általános népműveltség szabad belátásaival, akkor találják meg az emberiség igazi osztóját. Tehát mi lenne az eddigi hatalom helyett az új osztó? A szabadságban magát kormányzó népműveltség. Ez az emberiség örök mozdonya.

Előttünk oszti meg koldusrongyát a háborus idegrázkódásban remegő Európa. Előttünk sötétlenek a fajok harcának vihar-föllegei, morajlik szemhatáraink peremén a materiális fegyverkezések új világháborúja. És látjuk már eddigi világháborunk mögött is az égiekért való harckezdest. Nemzeti egyházak képződnek, melyek megszűkítik az eddigi világegyházak hatalmi területét. Erre a római egyház is új nagy világhatalmi pozíciókat kezd lecövekezni az újképződésű európai államokban. Csehország nemzeti egyházával szemben Lengyelországban keres új pozíciót és Magyarországon is fel akarja élesíteni régi világhatalmi sarokvetését. Romániában a görögkeletiség új államegyházzá alakul és készül elfoglalni az oroszországi vallásdiktátori pozíciókat is. Ezzel szemben ismét a római egyház Románia római és görög rítusu katolikusait igyekszik együvé tömöríteni, egy egyházi autonómiába keretezni s ezzel a római-katolikusok nemzeti vonatkozású különállását is hajlandó a más nemzetbeli görög-katolikusok majorizálása alá vetni. Ezt adná mintegy ellenértékül, hogy Románia új államegyházával szemben megkaphassa azt a konkordátumot, melylyel a maga vallásuralmi területét biztosíthatja. Ilyesmért járt legutóbb is Marmaggi nuncius Bánátban és Erdélyben s ezért fog még ide vagy ő, vagy más nuncius gyakran visszatérni.

Am a római és a görög egyházaknak ezt a hatalmi kikerekítéseit a protestantizmus se nézheti tétlenül. Az anglikánok, skótok, a semleges államok protestáns szövetségei, sőt még Amerika vallásos egyesületei is missziós küldöttségekkel gyakorta fölkeresik azokat a hittestvéreiket, akik világpolitikai forratagba kerültek. Legutóbb Erdélyben járt Sir Dickinson is, a népszövetség körüli népliga ügyét propagálta külső magyarázatok szerint, míg tényleg annak gyakorlati kivitelén dolgozott, hogy az anglikán egyház vezetése alatt abba a népligába tömörítse a protestáns egyházakat. Az állami határokon és a nemzeti kereteken túlható nagy egyház-szövetségek alakulása lép tehát folyamatba. Mi ellen? Oh nem a meglevő állami kikerekítések ellen, sem semmiféle világhatalom ellen. Hanem történik mindez a világhatalmi omladozások lelki érzékenységeinek a megragadására s a világi megrökkanások állapotának egyházas térfoglalás irányában való felhasználására. Történik azért, hogy a lelkiekben új presztízsek legyeknek szerezhetők s a társadalmak új kristályosodásában az egyházak elhatározó és döntő részvételt tudjanak biztosítani. Történik tehát nem az új államcsoportosulások ellen, hanem ez új államcsoportok fölötti új hatalomban való osztozásért. Ezek a törekvések széles hullámuak, nagy nemzetköziségekre szétgyűrűzők és ezek a messzikerjedésű hullámgyűrűk természetes, hogy egymásba sokszor beleütköznek. A beleütközések egyelőre csak felekezetieskedések és csak türelmetlenségek, de harsogóbb viharzásokká is tornyosulhatnak.

Még rá kell figyelnünk arra a jelenségre is, hogy a népek lélekállapota tele van hitvágyásokkal. Az elvont értelmű, egyházi intézményektől független, belső büzgőságu vallásosságának mindenütt megvan a hajlama és a felfohászkozó, nagyratörőkvő jóindulata. A nép már magától is valláskezdekre gyulad, szemünk előtt támadnak az új vallási szekták, melyek új Megváltókat keresnek, vagy a régi Megváltó új földi megjelenésében rajongóan hisznek. Vegyük hozzá, hogy Ázsia felől már most is szivárog az ottani nagy vallások tisztelete, a buddhaizmus bölcelete és mindenség-szeretete iránti érdeklődés. Az ázsiai világháboru még onnan is hoz új vallásokat s az új vallások iránti presztizs-követeléseket. Tehát a régi egyházak új nemzetközi csoportosulásaiba úgy belehasít, beleszaggat és visszafordíthatatlan tengererővel is beleáramlik az új valláshatalmak megnyilvánulása. Következik ebből is a többi nagy viharzás egész bizonyosan.

Hát mindez a folyamat már itt van jórészt a szemünk előtt. És éreznünk kell, hogy a földi és égi osztozkodásnak van egy nagy szenvedő alanya: a nemzeti érzés. Az a világias és természettől adott eltagothság, mely vérvközösségi, nyelvközösségi és ebből fakadó érzésközösségi gyökéretből építődött. A világháboru régi nemzeti egységeket szakított széjjel, a békekötés ezeket a szétszakításokat az új államokban új nemzetek hivatására utalta. Mi lesz ezekkel az új kis nemzetekkel és mi lesz az ő megmaradt nemzetőrzeikkkel a világ mostani osztozkodásában, mely se a földön, se a föld felett nem tudja elvégezni még jelenleg a maga megnyugtató elrendezéseit. Az új nemzeti alakulások elszívásáért kinyulnak a földi és lelki hatalmak is és bele fogják forgatni a maguk tohuvabohujába. Ebbe a jövendőbe bele nézni kész kétségebesés. Hát így belekerülvén a földi és földfeletti forgatagba, mikor tudjuk végét érni, mikor tudunk az eddigi hatalmi osztozkodások lejártából kikerülni és a népmiveltés szabadságának a korszakába belejutni? Hiszen olyan hosszú el odáig az emberiség harca, hogy az fölmorzsol és megemészt minket az ő hosszadalmasága alatt!

Erre a fájdalmas fölkérdezésre saját magunkban megtalálhatjuk a megnyugtató választ. Nem önáltatással, de természetből fakadó következetességgel. *A vérző nemzeti érzésekben benne van a legnagyobb jövendő.* Vérzéséből lesz a legértékesebb és legtisztultabb tapasztalat, az új világhelyzetnek legbölcsebb áttekintése. Azok a földi és földfeletti harcfolymatok igenis le fognak járni, de a vérző nemzeti érzések nem fognak azokban a harcokban résztvenni éppen azért, mert vérzenek. A vérző nemzeti érzések népei aztán nemcsak a közeli földi harcok kiközömbösített és kirogyott népcsoportjainak a számát fogják gazdagítani, hanem ezek hamis híuságainak a sodrából is kiesnek s nem fognak a kiközömbösített helyzetben se új hatalmi erőszakolásokra készülni. Eppen azért, mert vérzenek s vérükön át érzik legösztönösebben, hogy a hatalmi erőszakolásokban való részvételük rajtuk nem segít, hanem csak azokat tolja előre, akiket a hatalmi vívódások csak kirogyasztottak, de nem téptek még széjjel. A vérző nemzeti érzések népei mellett a földi és földfeletti harcok további

folyamatai csak úgy fognak elsodródni, hogy ők kívül fognak állani ezen a sodron és látni fogják folyton ennek a sodrásnak népemészto dulasait. És folyton többet okulnak e látásban, folyton háládatosabb felmagasztosultsággal fognak ragaszkodni a maguk vérző és vérzésével megmentéseket előidézö nemzeti érzéséhez.

A harc folyamán mind több és több nép kapja meg nemzeti érzésének ezt a vérző állapotát. Mind több és több kap példát a mostani vérző nemzeti érzések népeitől, hogy hogyan vonuljon félre a világ hatalmi hiúságaitól s hogyan találja meg önmagában a maga élete és nyugalma teljességét. Az ilyen tapasztalások és bölcsességek nemzeteiből csoportosul össze az az igazi nemzetköziség, mely már saját életébe átítatott szenvedésekből tudja, hogy a hatalmaskodás rossz és hogy a nemzetek egymás melletti szabadsága, egymás életének kölcsönös megbecsülése: a világ életének az igazi megnyugtató elrendezése. Ebből a nemzetközi tudatból fog kialakulni a semmi-hít helyébe a mindennek a hite. A legkisebb létnek is a nagy értékelése, a legkisebb népnek is emberiségi lényeges elemként való tisztelete, a legkisebb gondolatnak is az emberiség szellemi megnyilvánulásaként való becsülése. Igen; a harcok folyamatok végig fogják dühöngeni a világon a maguk hosszú szerepét, *de éppen most, a mi napjainkban, a vérző nemzeti érzések idejében és éppen a vérző nemzeti érzések forrásából megindul a harcias folyamattal párhuzamosan az a béktö folyamat is, mely új oszto fog hozni a világnak.*

Természetes, hogy a vérző és folyton tapasztalatdúsabb, folyton nagyobb tisztaságokba emelkedő és folyton több népet csoportosító nemzeti érzés elkerüli a földöntúli harcok sodrásait is. A nemzeti érzés népei egyre világosabban rá fognak jönni, hogy igazi nemzetköziségek képződése csak a szenvedéseken átnemesült nemzeti életek útján lehetséges és hogy az egyház hatalmak nemzetköziségre törekvése csak más egyház hatalmak nemzetköziségre való törekvését hívja ki. Az ilyen hatalomirányok lényegéből ki van zárva a megegyezés, ezek csak szembeütközhetnek és ütközésükkel összetörik a magukkal sodrottakat. A nyelvek fejleszthetők művészetté, költészetté és irodalomná, s így nagy néptengerek közös megértésévé; a dogmák azonban nem fejleszthetők így, csak egymás letörésére. Eppen azért a nemzeti érzések fejlődése pozitív alkotású közösségekbe tömörülhet, de az egyház hatalmak legfölebb csak ideiglenes jellegü véd- és dacz-szövetségeket köthetnek, hogy a maguk helyzetét negatív irányban megörizhessék. Aztán legföbb ok, hogy a nemzeti érzések az egyház hatalmi vívódások sodrától távol tartsák magukat és nagyhivatású erkölcsi tartalmukat fel ne morzsol tassák ebben a sodrásban, — arra a legföbb ok a vérző nemzeti érzések népeinek az a belátása, hogy előbb a földiekben való egységes nézetképződés szükséges s csak ez alapon alakulhat ki a földöntúliak iránti egységes képzetvilág. Az egyház hatalmi vívódások tehát a földi hatalom harcban való elvegyüléssel csak megsokasítják a harcot, talán siettetik is vele a fejlődést, de csak harci tényezök és nem béktök, nem megoldást hozök.

Jól különböztessük meg az egyház hatalmi vívódásoktól a vallá-

sosságot; de a vallásosságot általánosságban, minden felekezeti eltagoltságtól és vonatkozástól fölszabadultan. Erre nagy szüksége van a vérző nemzeti érzéseknek is. Ez a békés és nem hatalomra törekvő vallásosság ismét annak a légkörnek az időinkbe való átélőlegezése, amilyen légkör lesz az emberiségben, mikor nem a hatalom lesz fölötté az osztó. A vérző nemzeti érzések ennek a vallásosságnak a szárnyán emelkednek abba a magaslatba, hol megbecsülnek minden hitet és minden hiteket szimfóniájával biznak a jelen és a jövő istenében, ki az emberiséget nem romlásra, hanem nagy életre teremtette. Ez a vallásosság menti meg a nemzeti érzéseket a csüggedésektől, a keserőségek tulzásaitól, a lelkek megepésedésétől. Ez vezeti a magasabb hivatások tudatára s így nagy előidézője lesz annak a bölcsességnek, mely áttekint, jövőbe néz és félreáll a világ hitu marakodásaiból. Ez a vallásosság tehát nagy eleme lesz annak a folyamatnak, hogy a nemzeti érzések az igazi lélekkorszak kialakulásának az előidézői és fenntartói legyenek. Ehhez képest képzelem el papságunknak a nemzeti érzésben való papszkodását is. Nem hatalmi rendszerét, nem hierarchikus képződések körüli alázatoskodásért fognak papjaink dolgozni, hanem lélektisztulásokért s a nemzeti érzés nagy jövőjében való hitnek a fölgyújtásáért és e szent lángoknak mind nagyobb és nagyobb lélekközösségben való fönttartásáért. Nem hitvitázók lesznek, de hitgyógyítók. Az egyszerű nép lelkéből eltávolítják a téves életlátásokat, felvilágosítják és lélekvonzó bölcsesség lesz minden szavuk, mely összegyűjti és egymás iránti bizalomra melegíti az embereket. Nem féltik a nyáját, hanem szeretik. És tudják, hogy a szeretetre mindig visszatér hozzájuk, mert az ember mindig odavonzódik, ahol legtöbb lelki-séget talál.

A nemzeti érzés szárnyalása így visz nemcsak új földi állapotokba, hanem így ad a szabadságban és szabadságra törekvésben hitképződést is, mely nem hatalomra törekszik. A szabad vallásosság a lélek kitarulása mindenfelé. Így bontakozik ki a boldog jövendők számára a szabadság hite, mely nemcsak mondja hogy szeret, hanem meg is valósítja a szeretetet.

LESZNAI ANNA VERSEI:

A VÁD LITÁNIAJA

Jézus Isten fia
 Gyermeki bölcs
 Csudányi gyermek!
 Mert nem szeretted a szerelmet
 Kereszted néma ölelésén
 Mennymagvas gyümölcs senyved el
 Véred sebbel vert rózsát termett.

Jézus Atyánk fia
 Roncsolt testvéri test!
 Reánk vetett szemed aszott kórora lát
 Mert megtagadtad a szerelmet
 Barázdánkra árnyad borot vet
 Olünk csúfolt rögebe
 Nem szórtál ibolyát.

Jézus Szűznek fia
 Emberi sorsba
 Gubózott mennyei pille!
 Mert nem viselted a szerelmet
 Te szűz voltod vétekekkel vert meg!
 Testvérid tompa testén
 Bűnnek pecsétje ég!
 S mert te tiszta valál
 Rég elhangzott ígéret meddő ugarján
 Még jár a halál.

Jézus Idők fia
 Öröklét jeggyürüje
 Múló kezünkön!
 Jézus hangos sírámmal sírom feléd
 A földnek felét elfeledted:
 S hidd él mennyei kedves
 Ha egyarany szíved irgalmas csókra sohase váltod
 Meg nem váltott Magdolnádat a földet
 Lábadra omló arany kalásza diszében
 Hiába előmlő olajos kancsó a szíve —
 Magdolnád elvetted.

Jézus mennynek fia
 Sugaras bölcső
 Almoknak öble
 Kegyelemzápor!
 Hidd el mennyei kedves
 Útad hiába tetted ha nem térsz vissza még
 Hozzám vad tavaszodhoz!
 Mert mártíromod rideg fáját
 Ölelnem nem elég!
 Nekem Jézus ajaka kell!
 Láss engem! Részeg vagyok véred borától
 Biborló rügyelepél, egekbe nyíló szöges kereszted sudarát
 Nászos kehellyel lepem el.

Jézus ember fia
 Számadó pásztor
 Számvevő gazda!
 Hidd el veszendőbe ejted áldozatodnak árát
 Ha nem térsz vissza hozzám
 Szomjas ünödhöz
 Ki könnyed harmatától nyomodra csalattam
 S mert ajakadról hullott
 Azért legelem szavad virágát
 S utánad szaladtam
 Mert édes a párád —
 S ime tövis a pázsit alattam.

Jézus asszonyi méhnek áldott csümölcse
 Égi kerítő
 Mennyei kedves!
 Útad hiába tetted
 Ha nem térsz vissza hozzám
 Testvéri szerető
 Ki test vagyok és asszony
 Hét mennyed fátyolán át
 Tükrös szemedbe látó
 Mohó öröm-hívó.

Jézus, Remény fia
 Mennyekbe szökkent földi virágszál
 Drága ígélet!
 Útad hiába tetted
 Ha térőn nem borúlsz rám
 Rám, aki hordozott
 Hívó karok dalával
 Isten dermedt öléből
 Életre oldozott.

Jézus, Mária fia
 Magdolna vágya
 Jegyese asszonyi kinnak!
 Utad hiába tetted
 Ha térőn nem borulsz rám
 Én rám a busza földre
 Én rám a termő öltre
 Te ki fiam valál —
 Ölelésünk beteljen
 Meder habot tereljen
 Hullám medrére leljen
 Már kérdeni se kelljen
 Aldott kéz megfeleljen
 Az év nyárral teeljen
 Mennybolt üdvöt teeljen
 Örök örömbe keljen
 Születés és halál —
 Mert úgy hal a halál
 Ha anyjára a testre
 Megtérő szerelemben
 A Lélek rátalál.

Új angyali üdvözlétül
 Minden öl terhe üdvözül
 Zúgnak a szívharangok
 Daloló vér a hangjok
 Ámen.

GYERMEKREJTVÉNY

1.

Gyönyörű gyömbér gyökér
 Szívben terem, ajkig ér —
 Ajkon terem, szívbe nyit
 Gondolkozz csak egy kicsit —
 Ki lehetek? Ha kiejtesz
 Többet tettél mint mit sejtessz
 Vagyok dalos kalitka
 Képeskönyv meg muzsika
 Pergő orsó cimbalom
 Rejtő-tárna szélmalom
 Kilincs-bilincs drága kincs
 Szerem nincs se számom nincs
 Mindenekké én válok
 Mindenkit megtalálok.
 Ki lehetek? — Ha idézel
 Feneketlen kútba nézel

Ha lefektetsz fehér ágyra
 Megfelelek távol vágyra
 Csengő útam illó pára
 Mégis vagyok multak vára
 Oldó szerző szerződő
 Veszejtő és megörző
 Keltegető igéző
 Semmit be nem tetőző
 Senki sebét nem érző
 Mindennel együttvérző
 Nem fért belém soha semmi
 De belém kell mindent tenni
 Nincsen ujjam nincsen szemem
 Mégis sorsodat szemezem :
 Könny vagyok és nevetés
 Börtön halál születés
 Csók-zálog és csalogány
 Tárt kapu és zárt magány
 Koporsó és ébredés
 Minden vagyok, de kevés.
 Ki lehetek? — Minden vagyok
 Ha bennem más szive ragyog
 Ha mögöttem más nem áll
 Vagyok hamvadtt gyufaszál
 Kevesebb a könnycseppnél
 Melyet értem ejtettél
 Kevesebb a fuvalatnál
 Mellyel engem fúvogattál
 Megszületvén kiaszó —
 Ki volnék ha nem a szó.

2.

Arany béklyó jeggyűrű
 Játék labirinth-sűrű
 Eltévedtek pántlikája
 Ki nem ejtett szavak szája
 Elkerítő kerítő
 Párokát felderítő
 Vers szegélyén drága him
 Ki volna ha nem a rím.

3.

Örök vándorút eredben
 Tűz kovácsa kebeledben
 Bölcsöd billenő ringása
 Hulló lombok riogása
 Szellő fődros hullám felett
 Hűséggel tērő kikelet

Dolgos órák ketyegése
 Kisdedeknek pötyögése
 Vándorlúdak V-betűje
 Halk misének csengettyűje
 Hajnal pünkösöd ébredése
 Szívedben holt csókok kése
 Csillapodás emlékezet
 Kezemben a kedves kezéd
 Kezedben a jövő tettek
 Ajkam imája felettek
 Teljesedő nem tervezett
 Jövő-menő elérkezett
 Gyűrűs folyam szerelem
 Kiben fogom kegyesem
 Kibe fogan kisdedem
 Kiben szívem fürdetem
 Benne békél tetemem
 Mert befogad kegyesen
 Isten vére: szent ütem.

4.

Öletlen ölben ringani jó volt
 Én voltam a föld, én voltam a mennybolt
 Alakom száz volt, dallamom egy volt
 Névvel neveztek: édenem megholt.
 Ki az ki nevem leveszi rólam
 Szárnyamat bontja gubózó szóban
 Szívem celláját feltöri kézzel
 Ömölgék egybe mennyei mézzel — ?
 Nevet az hamvaszt ki lobbantja méccsé
 Gubót az bomlaszt, ki megszövi késszé
 Cellát az repeszt, ki formázza épre
 Színig dús mézet hordván a lépre.
 Te is ha vágyad versbe kerited
 Falatnyi szíved teljesítéd
 Leválík rólad, mint szilva a gallyról
 Szabad elérés kötött sóhajról.

5.

Ezer szónál kipróbálok
 Valót melyik csókol számon
 Segítetek szavajátok
 Oldó-e vagy kötő átok ?
 Mert ha tán én kiejtettem
 Anélkül, hogy megsejtettem
 Köztetek van az ki sejtí
 Szívének fészkebe rejti
 Igaz nevem találója

Néki leszek szolgálója
Ki útait véle rója
Termése takarítója.
Te ki nevem megtalálod
Magszépülök majd meglátod
Elkallódott nevem kerül
Arcom mosolygásra derül.
Eszembe jut merről jöttem
Kinek hangja száll mögöttem
Ki királynak lánya vagyok
Csillag várat merre hagyok
Szeretöm is megösmérem
Ölembe ölelni merem
Mert magához hittel nevel
Igaz néven ő nevez el.

CSUDALÓKÓ

— Barlangmiszterium —

Irtá: NYIRŐ JÓZSEF

Mind olyanok voltunk, kiknek már a Barlang rettentő költészte szívébe lopózott, szépségtől megnémult, alázatos szerzetesrendje az ismeretlen titoknak. Jelvényünk a saxifraga, a köevővirág.

Homoródalmást rég elhagytuk s már a *Rómező* sziklakaraján járunk, mikor Csala Feri, kinek történelmi joga van a Barlanghoz, mert az ő őse bukott le tatárkémelelleskor egyik szirtszárlól: mindenkor fehér arcának rejtelmes merevségével megállított.

— Eddig csak mutogattam, ma feltárom nektek a Barlangot.

A székelynek az árnyékával huzott körön belül sohase lehet tudni, mi történik. Ezt a faji határvonalat tisztelni kell. A föld alatt lappangó különöcök pedig különösen fanatikusok s ki sejténé, hogy milyen erkölcs járja a barlangokban.

Lelkendezve másztam a nyomában.

— Te ez olyanforma helyzet — apprehendáltam a hallgatásért — mint amikor az ördög Jézust vitte a hegyre.

— Vitte volna az almási barlangba — sajnálta le kurtán az ördögöt. — Vigyázz, Heliopolisban vagyunk tüstént.

Már bontakozott a nagyszerű látvány.

Az omlott szirteken zúgó patak félelmes igéi jósolni kezdtek és akaratnélküli médiummá váltam, mihelyt belenéztem az első tátongó mélységbe. Az agyat nem bírja többé lehűteni a hűvös havasi légnymás s a ködturbánt a szemeiden reszketve emeled, míg a fekete bükkös körülmorajló rossz-szándéka a lélekkel enyeleg. Sejtelmek, rémlátások, káprázatok, szorongás, a hegységek redői, a megrendíthetetlen valóság sötét hátterére felfestik a balsors gyönyörűségét.

A mélység disziti a magasságot.

Az *Erős* szirtrepedését, a facies abyssit az eltűnt patak medrén alul kerestük meg.

Innen nézve fel, az ormon maradt, biztonság kötéllel rögzített társaimat köldöküknél fogva megkötött kis majmoknak látom. Fölről tekintve magamat, már nem is vagyok, elveszttem a katlanban, a mérgefőző alvilági tudományban. Ha gondolkodom, csak a sötétséget szaporítom. A megérzett abszolút butaság lassan-lassan megnyom, de nem csoda, hiszen itt Michel Angelot is megütné a guta, mert ezt a tömeget a formával már nem lehet nagyobbá tenni. Egyetlen méltó foglalkozás itt, a foszforos kefével tisztogatni valami brontosaurus inyét, hogy a tulsó oldalon fertőtlenített szájjal okádjá ki az elnyelt patakot. És ez nem önámítás, vagy szemfényvesztés; így történik a valóságban sok ezer év óta.

Csakhamar megjön a nap, a nap-város ébred. Sokszáz fehér,

karcsu szirtszál ragyogó mezébe öltözve megújhodik s a kövirág felnyílik, Sesostris pompája nyilvánvaló, mihelyt elválík a felső-minden, az alsó-mindentől.

A fellegek futva tünedeznek, a hegy ingadozni látszik. A csilámos kövek a naptörésben látható sugarakat vetnek szét magukról s az így képződött végtelen ezüst hálónak szálait a sejtelem tartja. Nagy könnyes bojtja pedig felettünk távozóban csüng.

— A nap-városban mára istent fognak maguknak.

Csala, a köimádó unottan vezetett. Hátrább figyelő társunk félbolond megjegyzést tesz.

— Ha ránk szakadna ez a borzasztó hegy.

— Kár volna a hegyért.

— Pedig fényes megsemmisülés volna — ejti el a halvány köimádó. — Legnagyobb mit ember megérhet, a kövé lényegülés. Ennek igen halvány és szánalmas megsejtése a szobor. A legtöbbször csak botrány-kő.

Gyötrelmesen szépet gondolt az, ki a mellettünk levő szírtet *Széchenyi-sziklának* nevezte. Megérdemelte, mert udvari bolondja volt egy országnak és helyette gondolkozott. Ki e földön más *világot* látott, a jónak *hitelt* adott és végül ilyen *stádiumba* jutott.

Nagy méreggel felküldött a *Csala-tornyára*.

— Bucsuzzatok el a Földtől. Én nem megyek.

Sokáig állottam a *Csala-tornyan*. sity Library Cluj

Alattam az ősz a hullott lombot összezezi, a vad az erdőt számoltva járja s a költöző madár vággyá válik az ágon, a távoli földéken a székelty ptyókáját ássa. Az égen üvegfiátyol, a közel-felhő.

Kisérem a munkát, mint angyal az imát. Szegény, félmeztelen népem, mely arcbőrét vitte föltnak más dicsőségéhez. Utolsó rongyos ingét is a becsültre pazarolta.

Csak ütni s sírni szoktatták.

Zsebe van, hogy üres legyen. Saját tehenének tartozik a tej árával, pedig elvetélti körmeit a nehéz munkában, míg kiöltött nyelve bévérzi az ágya szalmáját.

Hiu gondolja, hogy a pénze a koporsót kifussa.

Fejében hibás a tartalom, mert az igazságban most is bizik.

Ha ma megkötözték, holnapra annyit fogyott bujában, hogy könnyedén kivonhatta kezét a bilincsből.

Elaljasodni mégse tudott. Baját mindig megelőzte és nem lett zavajjárása a jaj, pedig húségét halálával egészítette ki.

Abbizony vig az élete, csak az a baja, hogy: Üres gyomor nem hágy halmot maga alatt.

Nem csodálnám, ha leszédülnék én is innen e népet látva, mely napról-napra kisebb lesz a saját eszénél...

Izzadtan cammogtam vissza.

Csala Feri köemelő nehéz karjával istenesen megrázott.

— Felülről sohasem mutat igazat a szikla s az ember, csak belülről; de te mégis megérdemled, hogy láss.

Úgy követtem a Barlangba, mint a bolondot a feje. Leigázva

engedtem, hogy rendelkezék és meggyújtsa fáklyámat. Pár szóval megtanított a fáklyacsóválás jeleire.

— Én majd a fejemet s te csóválj a fáklyát — mondtam félviccesen.

— A te fejed? — kacagta igasságosan. — Itt vannak Pajtás a valódi, sziklábarekedt, korszakos koponyák.

Itt-ott kénpenész ül némelyik kö-bokron. Az egymásra hullott cseppkő arabeszkké foszlott. A vörös fáklya a levegőtlen óduban immel-ámmal gőzöl. Sziklák tépik az ember árnyát, kétségek a szívét. A szem vibrál s a képzelet sietteti az alvilági tréfát. A fáklya serceg, mintha kobold egérszört pörkölné a lángjába. Hátrább kormos üst kuporog a vad cigány hátán, mint középkori banyán az ásitó sátán. A bensőség oly mély, hogy az életet mimelni se lehet. Az érzéstelesség pedig akkora, hogy még az öngyilkosnak is a haja szálanként ragadna agyába a félelemtől. A tehetetlenséggel és súllyal-tömött sziklák östehetségét nagyobb feladat megoldani, mint a légy hat lábát el nem apadó tapadással ellátni, vagy sejtekből fát ragasztani össze és a virágba a harmatot beleöltöztetni. A Barlang önmagából él, mint a Jóisten és a nagyonöreg világtalanok. A Föld lényege az, mit ez a torok magából kiásit.

— Óvakodjatok — zöldül a barlanghítű Csala — az üregeket hangok őrzik. De minő hangok. Egy ember nem elegendő elviselni — rebegi fázva és előrohan, hogy üvöltésével a kardalt intonálja.

Finom, siri, kis elajdulás kezdődik, mintha tündér hajszálán vonót rántanak el.

Szeliden bólint rá az ember, mint a Püspök a bűnre.

— Vigyázz. A limbus vészjele volt.

A zizegés folytonos és különös lesz, mint ahogy a falevél féloldala sir az egyirányú szél miatt.

A fénynélragyogó kövek közt megnövekedett szilhuett-termettel tévelyeg feléje a Barlangnéző. Így fogunk botlani egykoron a firmamentumon csillagról-csillagra a teljes kielégülés felé tűzbeperzselt szemünk világa nélkül.

Csala a fáklyáról lecsóválja a pernyét és felzúdul a nyavalygó zsvíaj, mintha kopott korifeus a Föld árnyékában bizva ördöglármát rendel.

Az első vándorlegénynek, Káinnak gyötrelmes füttye hallik.

A halottak anyanyelvükön üdvözölnek a gödör szájánál.

Démonok forradalma ilyen a pápai áldás miatt, vagy a lángonsülő férgék hattyudala.

Feltétlenül utálatos, mint a nyáltalanszáju agg-szüzek szerelmes éneke.

Lehet, hogy a kínai ábécét zagyvalják elő egyszerre az összes kínaiak. Csak a fuldokló gége fúj ilyen akasztófa ritmust, vagy teljesen összeragadt éposszal próbálkozik meghívbant szaváló.

Elviselhetetlen és idegölő, átkot és káromlást inspiráló szörnyőség.

— Megbolondulok — figyelmeztet magára a társunk.

— Már nem — gondolok a házasságára jóakarólag.

Csala meggyőződéssel magyarázza, hogy ez a világharmoniának egyedül hiteles visszhangja.

Azt mondják, hogy a riadt denevérek százezrei okozták ezt a chorust. Lehet, de a közeledésre elhal minden, az alagútak elvezetik a rémzajt, susterogva megszűnik, mint mikor a sugárzó szenet vízzel leöntik.

A mágus-tudománynak vége, csak a halombahányt hangszerek, az avas félkoponyák, csorba csontok sejtetnek valamit. A denevérek közömbösen függenek a szárnyukra aggatott horgokon. Kőcseppe-nések sűrűn koppannak, mintha láthatatlan királyi koronák népük könnyeit gyűjtenék.

— Mit érne most egy torok friss levegő.

— Szót se róla. Kőimádók lettetek.

S azzal egy szűk lyuk előtt a síkos, kocsonyás piszokba ereszkedett.

— Nem lehetne valahogy másképp imádni a követ? — méltatlankodunk.

Négykézlábról, szomoruan vádol Csala.

— Mit ütköztök meg rajta. Inkább a földet, mint egymást üsse a kezünk.

Diadal és jóság nemesítette száját.

— A Kőnél maga az anyag a törvény és a vért, azért a hegyek határai ellen ne vétsetek.

A Kőnek nincs szíve, mert a szív csak arravaló, hogy változ-zék benne a szeretet, de a sziklarészek egyforma érzéssel tapadnak egymáshoz.

A Kő nem örökkévaló, mert nem tud hazudni.

Imádjátok és kövessetek. A *Függő-kő* alá megyünk.

Már nem csodálkozunk a gondolkodásán a roppant, tömör szikladarab látására, mely örökös zuhanóban van, mint a mindig kész pusztulás.

A Föld lelkiismerete ez, mely egyszer le fog dobbanni ránk, mihelyt az igazság nyíla ellövi az őt tartó hajszálat. Pillanat kell-e hozzá vagy korszakok, ki tudná? Csak a csecsemőt nem lehet büntetni vele, hogy alatta egy szál rongyon ne mosolyogjon, de nincs az az elvetemült vaskoponya, hogy a veszedelmes és bizonytalan eshetőségtől meg ne repedjen.

A föld színén van egy nevetlen fű, aminek a szörnyű rétegen átbocsátott gyökere a Függő-követ tartja. Ha e nevetlen fűvet emberi vér éri, elszárad a gondviselő gyökér és itt lenn vége mindennek.

Nem tudtunk nevetni a babona-parabolán, sem vezetünk fatalizmusan, ki így fejezte be ezt a Hímalája alól hozott regét.

— Ki nem hiszi, üljön be valamelyik ősmédeve-tanyába és várja be a szavak teljesülését. Figyelje az idehalló csiki kutyák ugatását, azok megjelentik a ház körül orozkodó veszedelmet. — A kakasoké a hajnal, övé a türelem.

— Ahová most viszlek, örök estét köszönjetelek, — óvott Csala Ferenc. Az a kinzókamra.

A fáklyánk tétován világított rá.

A falból indulatos, vad arcélek ütköztek elő, készen rá, hogy megharapják az Isten kezét. Dicsőségtől csömörlött világokat összehordó barbár uralkodók, prófétákat cenzurázó, tulzotterejű világdacolók vetettek itt ágyat maguknak. Szerencsére oldhatatlan szirtösvél van a testük hátrakötve és nem rohanhatnak ki, hogy fejük fölött a kőzetbefúrt öklükkel együtt a világra rántsák a hegyet.

Ezt a látványt igazán csak a hideggyomru állat, a denevér bírja ki.

Szemben félemlőjü, törött-zúzott kőfaru nők kötejjel szoptatják kicsinyjeiket.

Pirosarcu székelyanyak voltak valaha, kikről borzasztóan tud mesélni a furulyával kitoldottorru kecskepásztor.

Ami velük történt elenyészett és csak a mindentudó szikla sir a ruhánkra. Füst s a lélek nem kormozza be a levegőt.

Szipogó parasztasszonyok, -- kík orrukkal piszkolják kötényüköt, -- nem állhatnának résztvevőben a mult rémtettei előtt, mint mi; csak ez a kölebbentő Csala lázad fel.

— Jerünk. Akkor is pofonnal egyensúlyozták az embert s a Krisztus szakállával törülték meg a hatalmasok ülőhelyét. Akkor is arcbavágot parolákkal cserélték az országot. De ne esetek kétségbe, ma velük leszünk a kövek menyországában.

Kövek menyországa? — kételkedtem.

Miféle agyrem, vagy köreruházott rejtelem ez? Hiszen ez már kéjeleg a kövekkel és veszedelmes uton járó akaratahoz bilincsel minket is. Rabul vetett, hogy borzongásunkból, a tér és időt leromboló gyönyörűségeiben kiélje magát. Bűvös befolyása jólesett és végül is a névnek mindig megmutatta a valóságát.

Köcsudáló Csala most megállott a végpont előtt és elsimitotta homlokát.

Az már igaz, hogy páratlan látvány volt. Hatalmas terem, melyben a támasznélküli boltíveket szörnyü törvény tartja a geologiai világ királyság felett.

Minden zugot fényességek vernek át. Aranyszikra szóródik. Azurfény-játék kísért. Ott máglyaszerű halom, mintha drágakövekből rakott pástortűz lobogna, hogy a Szegények is melegedjenek.

Pazarszövésü valódi kőfüggöny takarja a szívárvány-szobát.

Csala elbűvölten, letartott fáklyával áldoz és mi nem csodálkozunk a szertartásán.

— Üdvözlégy kő.

— Te időtől kopott lépcső a Semmihez

— Sasoknak asztala.

— Élet eszméletlensége.

— Sziklák, melyek a Földhöz szoritjátok a Szépség himes köpönyegét.

— Alázatosan csússzal Ember — riadt reánk extazisában — míg a hátadon sebeket húznak a hegyes mór díszítések.

Előtted megkövült székely vérral telehagyott csészék sora fekszik.

Ha végig kúszol a sziklaélen, mesházon lovagolsz.

Itt minden üreg szent, mint a naputánzó monstancia, melyből a nép lelke sugárzik elő. Lángelű kőcardok függnek a bejárat felett. Kik itt időztek csókkal szívták ki az erőt a sziklából és szeretetükkel helyezték védelmül.

Most már a *Sugár-orgona* szótlan és elszállott az utolsó méh is a megkövült *Méhkasból*. A *Sütökemencének* a hamma kihűlt, de azért csak ezüst kalapáccsal szabad megkopogtatni a sziklafalat, mint a pápa homlokát, hogy a múltról beszéljen.

A halál rég kinézte a poharat Eleink kezéből és mi idegen világ porát hordottuk ide. Elfeleedtük, hogy a por a kőnek nyivános gyalázata. Milyen semmiség minden a finom kő-pelyhekből konstruált csillárok világosságában.

Finom leányujjak állanak ki a kőlapokból. Őket eltemette a hideg- és fehérem, mely könnyed és tiszta elmulást ad, mint a hófűvshalál.

Ne vádoljátok a követ, hiszen a falevélnek is helyet lágyít szigoru keblén és eldajkálja a madártojást.

Mi tudtok ti a föld felszínén a körül?

Az a kő primitív és koldus. Eb után vetitek, vagy sírból felhányjátok, hogy ördög-ínget szabjatok a csontvázra. Szokva vagytok hozzá, mint a cigány hegedű a gaz időhöz.

Felettünk több ezer láb magasságban rengeteg erdők görcsös gyökérzete, mint a sziklák agytekervényei szórják a Föld ősgondolatát. Nehány szerencsétlen méter csak a termő élet mélysége. — De mit sejt a szirtpedést hallgató gyökérszál a létnek arról az örvényéről, mely itt a sziklák kebelébe rejtetten zajlik? Felszínes semmiség, kevés nedves földturkálás, az eszméhez méltatlan korlátoltság, szűkös paraszttudomány csak az a réteg-élet, mely nem nagyobb egy ördög-előarasznál. — De hol van az a cél és bóduló szakadék, hova ezek a sziklák gravitálnak?

És...

Szikla irgalmazz nekünk! —

Mivagyok *En* velük szemben? — Az a csekély és nevetséges név, melyet kínos hernyó-mászás után denevér-ganajjal a Barlang oldalára felfirkáltam.

Valahol belül és lefelé rejtőzik a kövek valósága. Az a néhány gulaoromzat pedig, mely a barlang *Kő-páholjának* fukar ablakán át ide látszik, csak fölényes kötorony-játék, mellyel a hamar megúnt teremts dicsőségéhez szemkiszúrásból a sziklák is hozzájárulnak

— Nincs tovább. — Mindent láttatok. Elmehettek, maradhattok, ahogy tetszik.

— És te?

— *En*? tévelygett.

A fáklyacsonk reszketett a kezében.

Megütközve kezdettünk ráfigyelni. A barlang arányaihoz szabott szép szál fiu ideoda ingadozott, a szeme karikázott.

— Feri mi lett? — gyanakodtunk.

— Semmi.

Feltépett egy félmászás követ és keserves erővel bevágta a barlangmenyország szépségei közé.

— Feri! Testvér! de Feri! Legyen eszed Feri!

A lappangó dohosságtól bolondult-e meg ilyen átmenet nélkül, vagy terhes mászkálás közben koppantotta el valahol a józan eszt? A gyanus barlangmagyarázat se természetes.

Csútitgattuk, konyakot dugtunk a szájába. Végre kedves lett, de mint a hajánál fogva szerelemre kényszerített leány. Mosolygott, körülnézett.

— Ez a hely megnyugtat.

(No fene menyország, hol így vígadnak az idézőlték.)

— Ideje is volt, már aggódtunk.

— Keressetek valami emléket, aztán megyünk — figyelmeztetett higgadtan.

Hamarosan kinéztem egy lábujján figyelő, kíváncsi, csodásan finom leány figurát a cseppkövek közül. Babráltam vele, hogy óvatosan kitérjem.

A Barlang ember szomorúan panaszotha.

— Te, azt úgy szerettem.

Akkor valami kő-virágot török helyette.

Számtalan volt és szebbnél-szebbek. Folyondárok mészcipkék-ből tejből nőtt tavirózsák, zafir nefelejtsek, de Csala reszketett, ha feléjük nyúltunk.

— Barbárok vagytok.

— Ha úgy gondolod, követ mozditunk — tartózkodtunk ingerülten. Ne bántsátok fiuk. — Szégyenlette magát.

Az őszinteség is olyan, mint a kőcseppenés. Kicsordul és leválik előbb-utóbb. Csala maga is érezte, hogy magyarázattal tartozik. A sóhajta majd elfújta a Barlang fényességét, s csak a férfias szemérem tartóztatta, hogy vallomást tegyen.

— Ha sejténétek, ha sejténétek...

Hallgató Barlanggá merevülünk mi is, míg a szívünk alatt kömenedékét keresi a kagylófényű öreg sziklák szerető gazdája.

— Azt tudjátok, hogy szegény vagyok, istánciával lesem a kenyeret, a gondok fölé kacagás takarót húztam, utólsót rugom a gondviseles horgán. Belsőmnek a visszáját emlegetem, a jövővel laktatom a jelent. Bennem a rossz is elromlott.

A szó bennünk is arabeszkké oszlik, cseppkö-virággá fagy, vérünket és a lélegzetünket gátolja.

— Megúntam már a számalom szamarán ügetni, a büszkeséggel dicsekedni. Nem cípelem tovább a szóváltóztott zsákok. Mért legyek én a koldus mindig üres tenyere, kít a kapuból akkor hívnak vissza, mikor más a jóllakást már kipihente? Az én bajomat szociális asszonyok szent ügynek sohse emlegessék. — Charitas? — Szomorú tyuknak álmában elejtett tojása.

— Közétek többé nem megyek. Abból a földből az se enyém, amennyit egy rámiédt nyúl ültével pillanatra eltakar. Lettem a magam özvegye.

— A szegények hite az álmuk folytatása. Én ezzel a barlanggal becsaptam a Végzetet.

— Itt nyugodt vagyok, mint a kő maga és szilárdan növekszem bele láthatatlan életébe. Érzéseimmel áthevitem a sziklát és a ragyogását csak fekete alarccal bírná elviselni más, mint a vasöntés tűzfolyamát szokás.

Ügyetlenül körülvettük, hogy mérsékeljük a káros, elkeseredett tűzásait.

— Megértünk teljesen.

— Semmitsem érttek — idegeskedett, — a kalap karimájánál megszűnik az eszetek fénye.

— Menjünk, hagyjuk — sértődött meg társunk.

— Látjátok — ítélte ránk az igazságot Csala. — Képmutatók vagytok, mint a lúd. Az égbe néztek s vizet nyeltek. De menjetek, ne lássalak. Unjátok magatokat, mint a pénzen az uralkodó és az évszám; de nekem a formákból kifogyhatatlan Barlang minden pillanatban újra díszíti magát és egyetlen kőcsepp elhelyezésével képes kétségbeejteni a művészetét. Gondoljátok el, nézettek figyelmesen körül itt, hol az óra önként megáll a zsebetekben, mert ennek a fenségét már nem lehet idővel korlátozni. Odakinn pénzért se láttok ennyi kincset s ez a kincs az enyém, mert feltudom fogni.

— Hát az a szemét, amiben mászkáltunk? — gunyolódott valamelyik.

Csala Ferenc végleg megdühödött.

— Az értelem szentségtelenjei vagytok. Bolondul lármáztok, mint azok az aranymosó cigányok, kik szemenkint halásszák a vargyas-patakból a kihordott morzsát. Az a szemét — tudod-e? — a piszok; de itt a szemét is más: az élet halott része.

A társunk észrevétlenül a Csala Feri indulatos szemei közé kacagott.

— Hagyd abba. Ostoba szegény vagy, ki, — mikor a kenyér elfogyott a kezéből, — saját ujjait eszi meg.

— Ne bántsá — háritottam el az álmodó Fiutól a durva ridegséget.

— Eh. Az ájujt asszonyt tükörrel lehet a legjobban felébreszteni.

— Áron te — könyörögtem. — Balogh Áron. Hallod-e? Te hó te. — Mi lelte ezeket?

— Ki akarlak kergetni ebből a lyukból — vitézkedett Balogh Áron, — mert nem neked való. Hideg üres vázzá sorvadsz te is, mint a cseppkő. Már most is kiállhatsz bátran te is a csudálókő szádába és megkérdezheted: — Atyafi. Elmentek-e a tatárok? — Úgy nézel ki.

— Aztán miért? — ingerkedett Áron. — Ha eloltod a fáklyát, pompának, búbáznak, ragyogásnak, fattyu-drágaköveidnek, az egész ámulatnak vége.

Csala túlvilági öntudattal rázta a fejét félelmesen mosolyogva, de Balogh Áron nem tágitott.

— Mindegy. Majd jóllakol a barlang-imáiddal s megunod, hogy a nyáladdal gyógyítsd a lehorzsolts bőrödöt. Szofizmáid agyadból a gyomrodba hullanak és rájössz, hogy a szépség is csak önámítás. Elszaladsz szégyenkezve, mint a tivornya-asztaltól, melyen fölébredtél.

— Még egyet.

— Nem szeretném, ha azt hinnéd, hogy a fényüzésed család varázsától cinikusan megfosztottalak, egészséges gondolatokkal eltorzítottam cseppkő-palotádat, hol bizarr vágyaid szerint felsőbb embernek játszod ki magadat és gyerekesen egyensúlyozni próbálsz vele azon jólétet, pompát, hirt, uralkodást, mit az élet tőled megtagadott. Rosszul tetted, hogy szóltál felőlük. Az őszinteség a mai világban önmagad elárulása. Az erdőn járó gyerekek megtöltik a keblüket madár fiókákkal. Otthon a nyakuknál fogva huzogatják elő s emiatt két-három rebbenés után kímúlnak. Így jártál te is. Holnaptól kezdve fakó, ijesztő üresség lesz neked is a barlang, mert feltártad nekünk. — A kőkorszak temetőjére voltál, de elűzték a holtak, mert eldicsekedted a titkaikat.

— Remélem nem haragszol? — ölelte át az ingadozó, sápadt Csálát.

Csála szegény nem haragudott. Leromlott a kövekre gondolkodni. Nesztelen tisztelettel hátrábbvonulva néztem. A lábához esett fáklya pörkölte, füstölte a követ. Balogh Áron elégedetten mutogatta a fogait.

A barlang-szerzetesek rendje oszlóban van. Az együttálmódó köteléket elvágta az irigység. A hatalmasabb gondolatot megölte az aljasabb, mint rendesen.

A Barlang mélyében utolsó fényükben reszketnek a kövek. A denevér is elsuhan felettünk ködös útjára. A körtestű állat a pók, nyugodtan megnézi hálóját. A kövek tovább csepegnek.

Vajjon mennyi időre van szüksége a kövek, hogy magába rejtse az emberi fájdalmat? És lesz-e ki valaha kiolvassa belőlük?

A csudálókő csudái ma reggel megszaporodtak.

Csak még a Csála Ferenc bucsuzó imádságát szerettem volna hallani.

HÍVŐ ÉS HITETLEN POLITIKA

Irta: POLÁNYI KÁROLY

Az érzelmeitől és illúzióitól vezetett tömeglélek jóban rosszban egyaránt felelőtlenül alakítja ki ítéleteit. A siker hatása alatt a lehetetlent is lehetségesnek véli, a balsiker a lehetségest is lehetetlenné változtatja számára. Amilyen óvatosnak kellett volna lennie ezért a progresszív közvéleménynek az orosz kommunista kísérlet kilátásait illetően, akkor, amikor az sikerülni látszott, olyan fokozott óvatossággal kell most ügyelnie arra, hogy a tanulságok levonásában az ellenkező végletbe ne csapjon át.

E sorok írója sohasem tartozott azok közé, akik az orosz kommunista akciónak maradandó jelentőséget tanúsítottak. Kulturális és gazdaságtani, első-sorban pedig erkölcsi meggyőződései egyaránt arra készítettek, hogy már 1918 végén szembe szálljon azzal a legendával, mintha Oroszországban valóban szocialista társadalom készülne. Mereven ragaszkodott azóta is, — mindenféle kapitalista és kommunista célzatos híradás ellenére is, amelyek, mint a szélső osztályharc-elmélet titokban összejátszó érdekeltjei e tekintetben mindig egy követ fujtak, ahhoz az eredeti felfogásához, hogy Oroszországban kommunista közgazdaságról szó nem lehet. Talán épen a csalódás hiánya fogja így ítéletünknek a balsiker megítélésében azt az *elfogulatlanságot* kölcsönözhetni, amely nélkül most, a szertefoszlott ábrándok visszahatása alatt, ismét csakis túlzott, ezáltal azonban pesszimisztikus irányban eltorzított nézetek kerekedhetnek felül a közvéleményben.

Mi az, kérdezzük tehát magunktól először is, amit kritikai szemmel nézve, az orosz eseményekből *közvetlenül* következtetni *nem* áll jogunkban?

Nem áll jogunkban közvetlen következtetéssel élni a *marxizmus* történelmi és közgazdasági tanainak helyessége vagy helytelensége tekintetében. A marxista történelmi felfogásnak mindenha tengelyét tette az a tan, hogy a szocializmus lehetősége csakis a kapitalizmus teljes kifejlődése és önmagát túlhaladó legmagasabb fejlődési stádiuma után következhetik be. Oroszország vezérése a kommunizmus terén e szempontból mindig abszurdum volt és ma is az.

Nem áll jogunkban továbbá minden továbbiak nélkül egyedül az eredmény alapján ítéletet mondani az orosz szociáldemokrata párt, illetve annak bolsevik frakciója programjának helyessége vagy helytelensége feletti sem. Ahogy az orosz forradalom, mondhatni, Marx Károly tilalma ellenére történt, (nem jelenthet egy életmunka egyértelmű útmutatásával szemben semmit sem, egy-egy nagy garral felfedezett, kevésbé mereven hangzó levéltörredék sem) úgy tudvalevő az is, hogy az oroszországi szociáldemokrata (utóbb 1903 óta: bolsevik, 1918 óta kommunista) párt csupán a forradalmi események kényszerítő hatása alatt lépett a proletárdiktatura útjára. Furcsán hangzik ma, de a viszonyok minden ismerője előtt tudott dolog, hogy az üzemek államosítása, a szocialista közgazdaság kiépítése, de maga a proletárdiktatura is, a párt féltetten őrzött tradíciói ellenére, ad hoc kiadott jelszavak alatt, a bolsevik program darabonkénti feladása mellett, ment végbe. Maga a forradalom „csinálása“ annyira szöges ellentétben áll a párt marxista elveivel, hogy még közvetlenül az orosz novemberi forradalom

kitörését megelőző napon is lángoló proklamációban fordult a párt a forradalmi közvéleményhez, azon „rágalmazók“ ellen, akik a bolsevik pátról holmi szociálforradalmároknak nézve azokat, azt állították, hogy az forradalmat „csinálni“ készül. Ez a proklamáció Troczkij aláírását viseli... Ilyen dogmatikus szigorúsággal ragaszkodtak az orosz bolsevikok még 1917 végén ahhoz a tanhoz, hogy a forradalmakat nem az emberek, hanem a viszonyok csinálják. De ki ismerne vajjon rá a mai forradalom-gyártó és szállító moszkvai központban a régi bolsevikokra? Ismét azt kell mondanunk: ha valamit bizonyítanak az orosz szociáldemokrata, ma bolsevik párt balsikerei, úgy csupán később feladott, eredeti programjának helyessége mellett állíthatnának fel védelmet.

De nem áll jogunkban még az orosz forradalom módszereiről sem közvetlenül és minden továbbiak nélkül, csakis a sikert nézve, ítéletet mondani. Az erőszak és a terror fegyvereiről minden érzékű embernek megvan a maga kész és minden sikertől független lesújtó ítélete. Ám ha nem az egyedül döntő erkölcsi, hanem a székebb vonatkozásokban jogosult szociológiai szempontból nézzük a diktatura és a terror hatásait Oroszországban, akkor nem szabad megfélekezünk arról sem, hogy az erőszakot, mint kormányzati eszközt elsősorban nem a marxi tanítások vagy a szociáldemokrata program, hanem ellenkezőleg az orosz viszonyok gyakorlati nézőszögéből kell megítélnünk. A Nagy Péter misszióját folytatták lényegében a bolsevikok — írja Bertrand Russell, a humanista és pacifista bölcsész —, a nyugati civilizációnak a keleti despócia eszközeivel való terjesztését, nyugati hajtásoknak az ázsiai barbárizmusra barbár operációkkal való ráajtását. A Dosztojevsky-féle mythológiában nem hiába jutott Nagy Péter szentpétervári óriás szobrának mindenha legendás és profétikus szerep...

Nem lehet végül eléggé hangsúlyozni azt sem, hogy a szociálistáknak elismert konkrét és konstruktív koncepciója ma nincsen és soha nem is volt, amiért is az úgynevezett kommunista kísérlet, még ha eléggé előrehaladott lett volna is ahhoz, hogy saját elveit belőle teljesen megítélni lehessen, nem bizonyít és nem is bizonyíthat semmit a szociálisták javára vagy kárára. Soha és sehol Marx vagy Engels a szociálisták társadalom, avagy csak a szociálisták gazdaságának elméletét le nem fektették, a jövő társadalom halvány körvonalozásán soha túl nem jutottak, legkevésbé pedig arról nyilatkoztak, hogy miféle konkrét politikai és szervezeti eszközrel a termelésnek, a munkamegosztásnak, a jövedelemelosztásnak és a cserének lehetne és kellene azt valóra váltani? Csupán az epigonok tehetetlensége és fantázia hiánya okozhatta, hogy egy mindenható állam által bürokratikus állam eligazgatott, munkakényszer és fegyversztási gyámkodás béklyóiba szorított óvodaiskolás társadalom képe egyértelművé válhatott a szociálistákkal. A „termelési eszközök társadalmazásának“ számos módja van, legalább annyi, ahányféle úton és eszközzel a mai alapjában rabszolgartató és plutokratikus értelemben rendi társadalmat valóban egyenlő és szabad emberek közületévé átalakítani sikerülhet. A marxi mű németes atmoszférája igazolhatja talán a porosz militarizmus hegelii állameszméjének elkészt, renaissanceát, Marx tudományos működése azonban nem vádolható meg a mai kommunizmusnak nevezett gyermeteg közgazdasági koncepció apaságával. A szociálista elmélet különben bármily fejletlen is még, ma is rendelkezik már eszmei rendszerek felett, hogy csak az angol glóbszociálisták és az ú. n. liberális szociálisták említsük, amelyek magasan fölülte állanak úgy elvi, mint gyakorlati szempontból egyaránt az ú. n. kommunista-programm naivitásainak.

Elfogulatlanság nélkül tehát sem a marxizmus történelemfilozófiája, sem a munkáspártok programja, sem a diktatura és a terror módszerei, még kevésbé azonban a szocializmus eszmei értéke tekintetében vonhatni le *következtetéseket* az orosz bolsevikok balsikereiből.

És mégis: helyesen érzi minden progresszív lélek, hogy ami a nagy keleti szociális laboratóriumban lefolyt, több mint lokális esemény, hogy egy egész nemzedékhez szól a szózat: *tua res agitur!*

De miféle tanulságot vonhatni le vajjon e nagy eseményekből, olyan tanulságot, amely minden lélekhez szólna és méltó volna a nagy küzdelemhez, amely ime, meddőnek bizonyult?

+

Kétféle politika lehetséges, kétféle világfelfogás alapján, kétféle módszerrel: *Hívó és hitetlen politika*:

Hitetlen politika az, amely az emberek megváltoztatása nélkül reméli céljait elérhetni. *Hívó politika*, amely semmiféle tartós haladást az egyes emberek fejlődése és haladása nélkül elképzelni nem tud. — Ez a különbség alapvető természetű, — egy világfelfogás szakadáka választja el őket egymástól.

A hitetlen politika lényegében pesszimista. Két fő változata: a *reaktós* és a *marxista politika*. Közös alaptételük: az emberi természet változhatatlan és ezzel a változhatatlan természettel számolni a politika valódi lényege. Csak következtetéseikben térnek el egymástól. A reakciós politika az emberi természet változhatatlanságára hivatkozva, a társadalmi célok változhatatlansága mellett érvel. A modern pesszimizmus új célokat postulál, de elismerve az emberi természet változhatatlanságát, elvvé emeli, hogy a politikát össze kell egyeztetni ezzel az alapdogmával. Szükségszerűen folyik ebből az intézmények csodatevő hatásába vetett hit, az a babonás meggyőződés, hogy kell létezniök oly hatalmas organizációknak, amelyek az egyének megváltozása nélkül is biztosítják a társadalom számára mindazon anyagi, erkölcsi és szellemi javakat, amelyek egyébként csupán az önzetlenség, a kölcsönös türelmesség és segítség mainál magasabb fokának jutalmaképpen járhatnak ki nekünk. Ennek az intézményimádó politikának természetesen *az állam* a bálványja. A mindenható és mindentudó állam, amelyre legszívesebben nemcsak a védelmi rendszert és a közbiztonságot, nemcsak a gazdaság igazgatását, hanem még a magánélet szervezését, a szellemi élet vezérletét és a lelkiismeretek fölötti gyámkodást is reá bízna. A hívó politikát hiú szavalásnak tekinti, amely nem számol az emberi természet adottságával. Csakúgy mint a reakciónak, utolsó szava a kényszer és a diktatura, amely Lenin szerint, majdcsak *hozzászoktatja* az embereket ahhoz, hogy jók legyenek.

Ez a pesszimista felfogás a valódi lényege a modern determinisztikus világnézetnek. *A fejlődés kényszerű törvényében bízakodni, nem pedig a haladás önkéntes szabadságában, akkor is pesszimizmus volna, ha ettől a fejlődéstől csakis jót várunk el. Bízakodó fatalismusnak* nevezte Henry George. Mert az optimizmus és a pesszimizmus mint világnézetek, nem a világ, hanem az ember megítélésében térnek el egymástól.

Mindenféle marxista iskolakérdésen, szociáldemokrata pártprogrammon túl *ennek a világnézetnek próbája volt az orosz forradalom*. Mert az orosz újítók hitetlensége forrásában közös a nyugati civilizáció nagy közös hitetlenségével.

Mielőtt a hívó politika világnézetére és módszerére rátérnénk, nézzük, mik a hitetlenség politikájának gyakorlati következtetéseit?

A szocializmus lényege abban rejlik, hogy az emberi egyenlőségnek és szabadságnak a mainál tökéletesebb eszményét képviseli. Ebben van az igaza, ebben lesz ereje. Ha tagadjuk az egyenlőség és a szabadság ideáljainak érvényét és kötelező erejét, úgy nincs olyan szociológia és közgazdaságtan, statisztika vagy fejlődéstan ezen a világon, amely a szociálista társadalmat kívánatosabbnak és értékesebbnek tűntethetné fel szemünkben, akár az indiai kasztrendszer-nél. Az általános jólét ígérete gyenge érv volna a megteremtéséhez. Mert aki a jólét utáni törekvést érvnek ismeri el, az önzés jogát ismeri el ezzel, az önzés pedíg a saját jólétemet, nem az embertársaimét követeli meg. Nem a szolidaritás, hanem a sztrájk törés, nem a munkaerőkölcs, hanem a korrupció és az uzsora, nem a kapitalista társadalom túlhaladásának, hanem az abban a mások rovására való legkedvezőbb elhelyezkedésnek a kötelessége folyik belőle.

Valódiabb szabadságot, általánosabb egyenlőséget csakis a szabadság és az egyenlőség eszményeinek elismerése alapján követelhetni. Nincsen és nem is lehet ezért olyan szociálista, aki alapjában nem az emberi ideálok nevében volna az.

A hitetlen politika természetéhez tartozik már most, hogy nem hisz az ideálok erejében. A reakciósook tudatosan vagy öntudatlanul eszközül használják fel azokat osztálycéljaik kendőzésére. A vallást kiforgatták lényegéből és a lelkiismeretek örök ébresztőjéből a lelkiismeretek altatóját avagy erőszakos elhallgattatóját csinálták belőle. A modern marxista dogmatikusok őszintébbek és következetesebbek, az ideálokkal való visszaélést az ideálookban való éléssel tévesztve össze, hallani sem akarnak a politikában eszményi célok követéséről. Kispolgári ideológus nekik mindenki, aki efféle t emleget. Szorgosan titkolják persze, hogy lelkük legmélyén mégis ezek a kispolgári ideológiák azok, amelyek nekik erőt adnak a harchoz, keménységet a kitartásban, amelyek törhetetlen hitet nyújtanak nekik a végső győzelemben. De a tömegtől, amely szintén emberekből áll, mégis mindennek az ellenkezőjét várják el.

Mert amilyen hitetlen a jóban, olyan hívő a hitetlen politika a rosszban. Amilyen gyanakvó és kritikus, ha pozitív erkölcsi erőkről van szó, olyan hiszékeny és megbízó, amint a rosszra történik hivatkozás. Dickensnek egyik regényalakját jellemzi, hogy határtalan bizalmatlanság fogja el, amint az idealizmusnak csak a nyomát is sejtí valahol, viszont beleesik a legátlátszóbb csapdába is, ha úgy véli, hogy ott egyébként rosszban sántikálnak. Az irigység és a haszonlesés felkeltése, a gyűlölet szítása, a legmerészebb konstrukciókkal minden-hová kivetített osztályharc élesztése és kiélesítése, olyan varázseszközök a számukra, amelyeknek a bűvös hatásától minden probléma megoldását várják. Ennek a vakhitnek természetes velejárója az erőszak babonája. Groteszk szertelenséggel becsülik túl a kényszer hatásait. Az emberi természet, amelyet megváltozhatatlannak mondanak, arúig a jó felkeltéséről van szó, lágy viaszknak tűnik nekik, amint a kényszer hatásait veszik számba. *A társadalom megszámlálhatatlan életműködése közül, ha kettőt-hármat látszólag a hatalmukba kerítették, úgy érzik, már urává lettek mírládnyni sejt végtelenül sokrétű életműködésnek...* Az akasztófától nem látják az erdőt.

Am, abszolút célokért relativista nézetek alapján küzdeni, a kör négyszögesítését jelenti. Sem az egyén, sem a tömeg a távoli célokérti harcban ki nem tarthat, ha nem él benne valami, ami a belső kényszer erejével hajtja őt előre. *Az emberiség legáltalánosabb szervezési formája pedig az, amelyet az eszme*

egyestő ereje terem meg. Közös ideálok láthatatlan közösséget hoznak létre, amely eszméből valósággá alakul át, amint az egyesek az eszmék hatása alatt cselekesznek is. Aki az emberek érdekeire hivatkozik, különérdekekre figyelmezteti őket; mert az emberiség közös érdeket nem egyebek, mint azok, amit ideáljainak szoktunk nevezni.

Bárgyu szenvedésnek, ravasz álszenteskedésnek vagy gyámoltalan naivitásnak bélyegezni mindentféle eszmei érték megbecsülését, minden tiszta idealizmust, — a marxista gondolkodásmód leglényegéből fakad tehát. Oroszországi gyakorlati politikájuk pedig meggyőzhette a tömegeket arról, hogy ez az attitűd több theoretikus póznál. Egyenlőség, szabadság, testvériség, — ellenforradalmi jelszavakká lettek. De nem magasabb ideáljaikat szegezték szembe a bolsevikék eme állítólag túlhaladott ideálokkal, hanem minden magasabb ideál megvetését és tagadását, egy új és érthetetlen, mert értelmetlen, materialista amoralizmus nevében. A választójogot a közvetett szavazás és a pluralitás elveire építették fel. A sajtószabadság elvi megtagadása, az egyesülési és gyűlekezési jog kisajátítása egy pártcsoport javára, a helyi autonómiák semmibe vétele, az igazságszolgáltatás politikai kezelése és a látszólag még meghagyott szabadságjogoknak a megfélemlítés, az anyagi és az erkölcsi terror minden eszközzel való gyakorlati kijátszása, bezzeg bebizonyíthatta mindenkinek, hogy az új világ, amely itt készülöben van, valóban gyökeresen szakított az idealizmus avult hagyományaival. Hirdethették ugyan ezeketán materialista formákba bujtatott új ideáljaikat a népnek: minden embert eszmény közös gyökérből táplálkozik és aki azt kírítja, ne várjon többé gyümölcsöt a fától.

Bátran elmondhatni: ami sikert az orosz kommunisták elértek, pesszista és embermegvető világnézetük akaratlan és öntudatlan feladása árán érték el. Hogy minden hősiességük és önfeláldozásuk mégis hiába volt, azon múltott, hogy minden tartós haladás egyedüli biztosítékát, az eszmei és erkölcsi erőket, nem tudták a maguk valódi mívoltukban a porondra szőlítani és nem is tudhatták, hiszen „elvi okokból“ ők maguk tagadták azok érvényét és hatékonyságát! Már pedig a szolgaság békiyóit csakis a szabadság ideálja nevében lehet lerázni, az önkényuralmat csupán az egyén erkölcsi önrendelkezési jogának elismerése alapján lehet túlhaladni, az önfeláldozás útjára terelni nem lehet egy nemzedéket az önzés nevében. Csak az emberi tudat eszmélései, csak az emberi szívek dobbanásai közösek, a gyomrok külön-külön és egymástól elszigetelten emésztének.

+

A hívő politika — és ebben rejlik a kérdés lényege — nem az emberi természet megváltozhatóságában hisz, hanem az emberek változhatóságában.

Hogy az emberi természet miféle valami, azzal sohse törődünk. Mi részünkről, lemondunk róla, hogy itt az emberi természetről vitát folytassunk. Túlságosan homályos és vitás valami mindenesetre ahhoz, hogy olyan fontos következtetéseket levonhatnánk belőle, mint aminőkről itt szó van. Az emberiség jövőjét, egyetemes sorsát még egy látszatra jól megalapozott közgazdaságtani avagy fizikai törvényre is bájosan bíznók, hát még az útszéli bölcsészet közhelyeire.

Az optimista politikát azonban nem az „emberi természetre“ alapítjuk. Legyen az még úgy változhatatlan, az emberek maguk mindenesetre változnak. Megengedjük: talán csak „lényegtelenül“, talán csak úgy, hogy ez a „termé-

szetüket" nem érinti... De annyi bizonyos: épen ez a megváltozó valami az embereken az egyedült, ami józanul, bennünket embereket rajtuk érdekelhet. A politika gyakorlati dolog és a gyakorlat a változtatások tudománya. Hogy pedig ez a valami, ami az embereken változik, valóban létezik, azt épen a marxisták hangsúlyozzák, persze bünyos és lekicsinyítő hangszílyal, mert ez a valami nem egyéb, mint épen az emberek ú. n. „ideológiái“.

Tagadhatatlan, hogy az emberek nézetei és értékkiteletei, tudatos célkitűzeseik és az eszmék, amelyekkel e célokat igazolják, a történelem folyamán megváltoznak. Tény, hogy rövid időn belül az objektív struktúra észrevehető megváltozása nélkül, olykor éles fordulattal új irányt vesz át az emberi eszmélődés. És hogy ez az irányváltoztatás mily nagy mértékben függ a tanítás, a felvilágosítás, a propaganda, a nevelés, a szervezési és szövetkezési munka intenzitásától, azt is elismeri mindenki. *Hivó politika* mármint nem egyéb, mint az a politika, amely tudatában annak, hogy az egyes emberek egyidejű megváltozása nélkül semmiféle intézmény sem biztosíthatja tartósan számunkra közös céljaink elérését, — az érzelmi nevelés, az értelmi tanítás és iskolázás, az eszmei meggyőzés, elsősorban pedig az erkölcsi példaadásnak hagyományt építő eszközevé é azon fáradozik, hogy gyökeresen változtassa meg azt, ami az embereken éppen megváltoztatható és megváltoztatandó: nézeteiket és értékkiteleteiket, eszméiket és ideáljait.

Csak az egyes egyének anyagi érdekelt lehet az önzés indítéka alapján megvédeni és biztosítani. Embertömegek közös anyagi érdekeit csupán a közös erőfeszítés összekötő kapcsolai vihetik előre. Ennek az erőfeszítésnek a közössége pedig, mint minden emberi közösségé, az eszmék szervező erején alapul. Ne fűrkésszük tehát itt ama mély okokat, amelyek ma az emberiség közös ideáljait válthatatlan kapcsolatba hozzák a nagy tömegek anyagi érdekeivel. A jogosult életérdekek mindenha, természeti okokból, ott állanak az emberi értékek skáláján. De a közösség céljait csak annyiban szolgálják, amennyiben a közös anyagi érdek tudata a közösség útjára s ezzel az eszmei útra tereli az embereket. Ezért helyezi élre a hívó politika mindenütt az eszmei propagandát.

Hiába persze minden pártiskola és minden nevelő munka ott, ahol maga a tan hamis. Az ilyen kiképzés a legjobb esetben csak azt érheti el, hogy néhány szaporodik a hitetlen politikuskok száma. A szocializmus valódi eszmei tartalmának megértetésére szükségyszerűen képtelenek azok, akik azt maguk sem értik át. Minden buzgalmuk és lelkesedésük hiábavaló, mert nem az eszmék igazságába vetett hit ősforrásából táplálkozik. Tudományos igazságokért való lelkesedés, a párt és szakszervezeti munka iránti odaadó buzgalom, magukban is értékek ugyan, de nem olyanok, amelyeknek a nevében minden emberi lelket a legmagasabb hivatás magaslatára lehetne szólítani. Ilyen lelkiüet mellett meddő kell hogy maradjon a legkitartóbb tömegnevelő munka is; mert miféle eszmei erőket támaszthat fel vajjon egy világmenet, amelynek legfőbb tétele ezen erők önsúlyának és örökértékének a tagadásában merül ki!

Szervezni kell igenis a dolgozó embereket anyagi érdekeik megvédésére és biztosítására. Fel kell bennük kelteni az osztályhelyzetük tudatát. De e szervezésnek és e tudatnak tartalmát ügyük eszmei igazságának megdönthetetlen alapjára kell felépíteni. Ebből kell származtatniok jogait és kötelességeiket, igényeiket és felelősségüket egyaránt. Csakis így lehet egyébként a közös érdekért vívott harc sikeres. Mert a döntő ponton való helytállás, — és végső

soron mindig ez határozza a választott út helyessége vagy helytelensége fölött —, nem csupán eszmei, hanem anyagi áldozatot, gyakran a pusztán pénz- és jóléti áldozaton túl a szabadságnak és a testi épségnek, de magának az életnek a kockáztatását is követeli meg. Az anyagi érdek feláldozása pedig, ha egy egész nemzedék élettartamáról van szó, soha anyagi motívumokból nem fakadhat.

Milyen külsőségek és kicsinyesek ezzel szemben a hitetlenség mai organizációs eszközei! Ha már sikerült is ennyi meg ennyi embert „beszervezni“, „leszavaztatni“ vagy akár „felfegyverezni“ a szakszervezetek, pártok vagy akár forradalmi milíciák papírkeretei között, vajjon igazán megfogtuk-e ezeket az embereket, hozzánk tartoznak is most azok, számíthatunk is tényleg mindarra, amit az emberi egyéniség a maga külső és belső valójában magában rejt? Pénztárcájából néhány koronát, idejéből néhány percet, legjobb esetben szájából néhány frázist nyertünk, nem többet. Egy óriási erdőtársadalom, amelynek fáirol csak egy-egy levelet fűz össze a külsőlegesen szervezett organizáció. A legkisebb megterhelésre a levél leszakad és a szervezet hálója nem tart többé össze semmit sem.

„Ne féljete emberek — így szólnak a hitetlen szervezők —, mi nem prédikálunk nektek új erkölcsöt, mi nem követeljük meg Tőletek, hogy ezentúl önzetlenebbek és összetartóbbak legyetek, mint aminők idáig voltatok. Jól tudjuk, hogy alapjában önzők és rosszak vagytok és mi elismerjük az emberi természet megváltozhatatlanságának vastörvényét. Hiszen épen erre az önzésekre és rosszaságatokra hivatkozunk, amikor felszólítunk benneteket: tegyétek meg a következő csekélységek egyikét és mi becsületünkre ígérjük nektek, hogy az egész társadalom menten az igazság és a szeretet birodalmává fog átalakulni. Szavazatok ezen meg ezen a napon ilyen meg ilyen színű cédulával, fizessetek be hetenként itt meg itt ezt meg ezt az összeget, löjjetek erre meg erre, akit mi mutatunk nektek, — és ígérjük nektek, hogy ha ezt megteszitek, de mindannyian, maradhattok magatok önzők és rosszak, a társadalom mégis, amely belőletek áll, gyökereken fog megváltozni. Ha csodának tartjátok ezt, ám legyen csoda, de épen ebben a csodatevő erejében egy bizonyos színű cédulának, bizonyos helyeken való befizetésnek, bizonyos fajta gyilkosságoknak, ebben rejlik a szociálizmus győzelménél a záloga!“ Egész Európában ma is ez a hitetlen politika szava a néphez. Ám, akiket hit nélkül hívnak, visszafordulnak azok az első kakasszóra... Ez, az erkölcsi eszmék erejét alapjában tagadó materialista világlátás az, amely Oroszországban csödbe jutott.

+

Hatalmas feladatokat rónak e tanulságok a mai nemzedékre. Alapjaikban kell revideálni a haladó világnézet mai formáit. Nem elég az orthodox marxizmus iskolás sablonjainak az elvetése, nem elég a munkás- és parasztpártok programjainak konkrét és konstruktív átalakítása, nem elég a szociálizmus tanainak gazdaságtani és történelemfilozófiai újra alapozása sem: gyökerestől kell kitépni magunkból egy hitetlen és alkotóképtelen pesszimizmusnak, egy alapjában embermegvető világnézetnek az utolsó csiráját is és bátran, semmiféle determinisztikus babonától meg nem riadva, rá kell lépni az intézményekkel együtt az egyes embereket is átalakító, egyedül helyes és gyakorlati, hívó politika útjára.

A CÁPÁ

Irta: DÉNES ZSÓFIA

Vacsora után asztalánál ült, havannáját szívta, beszélgetett. Körülötte szétdúlt teríték hevert. Inyenc ételmaradékok, gyúrt asztalkendők, félig telt poharak, aláfolyt borpecsétek, észresemvett virágok, szétszórt hamukúpok támasztották alá hatalmas felsőtestét olyan kidúzzadó akkordokkal, mint a flamand képek életbakkánáljai. Az orgiázó élet csengett ki az asztalból...

Elhízott ember volt, de szép ember. Azért volt szép, mert a nagy testből nagyon kiuralkodott a feje. Két vigyázó óratorony volt szeme, amelyik ráeresztette reflektori okosságát a világ anyagi jelenségeire és nagyon ügyelt, hogy az alája rendelt testi lénynek jódolga és gyarapodása legyen. Egyébre ez a két szürke recehártya nem is ügyelt. Ezzel sok dolga akadt, mert az ember tehetetlenül falánk volt.

Három férfi ült asztalánál, kisebbek és véznábbak, mint ő. Az egyik: nagyiparos, a másik: tiszt, a harmadik: diplomata. Sokat és gyorsan beszélt az ő szép, zenés, idegen nyelvükön, a többiek csak belekontárkodtak. Hunyorgott a szemük, ravaszodott az arcuk, keskenyedett a válluk, megnyult a koponyájuk, amikor hozzászóltak a dologhoz, annyira meg kellett erőltetniök agyukat. Üzletről beszéltek. Azt kellett pontosan kisakkozniok, hogy a tönkrement ország rossz pénzéből az ő jó pénzükkel hogy sajtolhatják ki a legtöbb hasznot? Elsülyedt hajótestek hulláiból habzsolnak így cápák, meg delfinek.

Csak az ő arca maradt tréfálkozó és nyugodt. Csak az ő válla nem ereszkedett meg, vagy nem húzódott föl. A reflektori szemek játszva világították át a helyzetet és húsos szája ezalatt olyan biztos erotikával ölelte körül a havanna dohányleveleit, mintha az egész élet jóízét feltudná belőlük szippantani. Csak ő győzte kidülledt erővel a csalafinta játékot és a vakmerőséget, mert ő erre rászületett.

Lehörpintett egy pohárka erős-szeszt és hátraszólt a keshedt emberkének, aki az ajtófélfához dülve várakozott:

— Nő, mi lesz, Holm? Mire vár? Ma nem jön ide lány?

A keshedt, japánarcu lakájosan kétrét hajolt és kiugrott a szobából. Ez volt a titkár.

Az ember csendesen dobolt az asztalon:

— Az amerikai íróasztalok storkját, továbbá az anyaggyárat a fa-teleppel együtt megvettük... ötven millióért... becsülöm mai értékét másfél milliárdra, de öszre eléri dupláját... olcsó munkást hozatunk onnét, ahol minden áll... a porcellánt levisszük Egyiptomba... koronából poundot csinálunk... görög kormány a zsebünkben: állít száz tranzító vaggont... a selyemüzlet... hány óra?

— Tíz.

— Tíz! Akkor Lea Lee már nem jön. Komisz dög, de kedves. Tudja kellettni magát. Nem is buta az a lány! Kétszázézet csak azért

vágjak oda, hogy ne vegyen mellém más barátot? Kicsit borsos ár, nem igaz? Kitettem a szűrét. Majd megjön az esze. Hol a fenébe marad ez a Holm? Pincér, még egy morkát és még egy extra-dry-t!

Fájlalta, hogy Lea Lee nem jött, nem az érzelmességével, mert az nem volt benne, hanem mohó és önző élvezetvágyával. Ez a Lea Lee! Kis, élelmes artistalány; semmivel sem különb, mint a többi éjszakai nő. De tudott kapcsolódni a nagy ember érzékeihez, megértette természetét és pontosan kiszolgálta. Saját lerészegülését kereste Lea Lee-ben és Lea Lee tudta, mit ér ez a nagy embernek és ezért biztos módszerrel zsarolta.

A tiszt idegesen kérdezte:

— Mi van a selyemmel?

— A selyeműzet? Kis üzlet... apró kis üzlet, de tiszta. Banklebonyolítással egy délelőtt. Mindössze tollba kell mondanom a szerződést. Persze, nekem magamnak, mint ti megdöglesztitek újra... Kopognak, úgy-e? Tessék.

Felfigyelt. Most dőlt el éjszakája. A titkár két leányt tolt maga előtt. Valamelyik éjjeli mulatóból két kifestett arc, két jó bunda, két túldívatos selyemruha. Az egyik magas, délvidéki fekete nő, a másik vézna, madárcsontu, kanárihaju.

A titkár a szókét keltette:

— Ez itt élt kinn Londonban, Ön is beszél angolul gondoltam, jobban szeret olyat, akivel beszélhet is. A másik vig és jól táncol.

A nagy ember biccentett. Nem szólt a lányokhoz egy szót sem. Azokat feszélyeztette az előkelő lakosztály, a pénzszag, meg a híres kliensek szeme. Ők is szótlánul ültek le az asztalvégen, ahol a titkár megmutatta terítékjüket, úgy ültek ott, mialatt a pincérek felhordták kettejüknek a fejedelmi tálakat, mint a személyzet vagy a kitett árú. Nem voltak kényesek, tehát ettek. Sokat ettek és még többet ittak. De volt e mozdulatukban valami, amikor szájukhoz emelték a poharat, mint a beteg mozdulatában, amikor morfiúmért nyúl. Valamely kényszerűség... a józan állapot elviselhetlensége. És felülkerekedni-akarárs. Bennük is talán: seb, félelem, fájás... csak egészen tudatlanul.

A fekete hamarabb lett részeg. Hátradőlt székén és kitágult pupilláival kacagott. Azután hangosan tagoltan kimondott egy szemérmetlen szót. A férfiak elnevelték magukat és a zsardéhang bejött közéjük. A fekete lány a férfigomolyagba ugrott, mint a lapda és részeg mozdulatokkal élt.

Csak a nagy ember nem nevetett az asztalfőn. — Unatkozom, — mondta élettelen arca. Üzlet volt ez is és az üzlet nem tetszett neki. Hazája nyelvén mondta, hogy a lányok ne értsék:

— Ez a mulatság a toiletszereimbe fog kerülni, mert a lányok holnap reggel zsebrevágják az egész furdószoját.

Nem kicsinyességből mondta: nála sosem számítottak a filléres tételek. Hanem ezzel is lefitymálhatta a lányokat. Kivette tárcáját és bankókat tett az asztalra. A lányok bérét rakta most ki, nem érezte ezt tapintatlannak.

— Válsatok fel tizezret. Elég lesz mindegyiknek öt. Nem akarok tőlük semmit. De aludjanak a másik ágyban mellettem. Nem szeretek egyedül aludni egy szobában, nem szoktam meg... Mindegyik jól esik, ha tudom, van a közelben egy kis állati meleg... Állati meleg, mi? Ezt eltaláltam? — Zsírosan nevetett. — Holm, akarja az egyiket? Magának prezentélem.

A titkár hajlongott, zavarban volt, nevetett:

— Köszönöm... Nagyon kedves. De van otthon barátnóm. Az vár rám reggelig is. Köszönöm...

Maga sem tudta, miért nem mondja: a feleségem? Pedig az várta. De ezek előtt nem bírta volna kimondani.

A kanáriszöke únta, hogy a nagy ember nem szól hozzá. Tudta, neki hozták. Tudta, hogy itt most neki kötelessége van. Felkelt és odaült karosszékére. Mosolya szétfolyt, mint a cukrosvíz. Kis zsardénészébe nem jutott okosabb szó, ezért kérdezte:

— Nagyember, miért olyan szomorú maga?

A „szomorú“ szó nagyon groteszkül csengett. Úgy ugrált végig, meg-megkoppanva, az asztalon, mint a játékpajoca.

A nagyember erősen szembenézte a lányt, tárgyilagosan: kegyetlenül. A kaszaspók-ráncok, festék alá bújt zacskók, tühegynyí bőratkák és szétesett vonások: az egész női kopottság kibukott a démonmaszk alól és nagyítóüveg alatt elterült.

A lányt ebben a pillanatban megütötte, hogy asszonyszive van. A hiúsága fogta fel a sebet. E percben már nem az üzletért, a maga szájizéért akart hódítani.

Belehajolt a férfi arcába, hogy azok a kegyetlen szemek ne lássák többet. Kis keble rákeményedett a férfi vállára és szájába lehelt a parfümjét.

— Szeretem a közömbös férfiakat. Jobban szeretem, mint a vadakat... Akarod, hogy nagyon szeresselek?

Ezt olyan finoman mondta, mint egy kis síp. Messziről jött a hangja, — mert legbelülről jött.

Az ember megint csak hátravetette fejét, hogy nézze, irgalmatlanul tovább nézze és azon a nyelven, amelyen a lány nem értett, megtévesztő-szelíden mondta:

— Te dög.

A lány megkérdezte:

— Titkárod azt mondta, tudsz angolul?

A férfi kegyetlen volt, mert semmi sem mozdult meg benne. Nem bocsátotta meg a lánynak, hogy nem kívánja öt. Bokrétástul dobta a lány arcába a grombaságokat szelíd hangon és azon a nyelven, melyet az nem értett:

— Te rongy, te utcasarok, te kanális...

A titkár rémülten ugrott oda, belekarolt a lányba.

— Kisasszony, a gazdám... nem kíván vendégeket ma este. Jöjjön, haza kísérem magukat.

A lány kihúzta vézna kis testét, a szeme forró lett:

— Nem tudom, mit mondott, de érzem, sértegetett! Ettől meg-

kímélhettek volna! Kár volt idefáradni! Én jó társaságot hagytam ott magukért, finom, gavallér embereket.

— Kisasszony, mindegyiküknek ötezer, lenn, a kocsiában!

Most vonaglott át tulajdonképpen arcán a tudat, hogy itt beléje rugtak, mert ő portéka. A kellemetlen portékát kirugták. És egy szavuk nem volt, ami ezt enyhítse.

A lány léhajtotta fejét. Valamit tán még mondani akart, de az ötezerre gondolt. Így minden simán ment. A titkár belekarolt a lányokba, vitte őket kifelé. A nagyember utánuk szólt:

— Holm, vigye el Lea Lee-nek a kétszázezret.

Ezt parancsolta és magába süppedt, felfújt, nagy test lett, tagolatlan, szépségtelen, nemérző, mint egy pénzszsák.

UJSÁG

Humanité. Fekete képmaszatok között keserves betűi öklösködnek
Jaj, a forradalom legjobb millióinak torkából kiperzselődött
a harcos Ember.

A Volga porló medrében aszott békák tátognak halódva.
Csönd, csönd és Csajkovszkij halálbasszusa zsong pilledt szitakötők
[álmaiból]

Tevő lendületek alvadtan hullanak a tétova semmibe.
Süppedt szalmatetők alól üveges tekintetek merednek a kérlelhetetlen
[holnap elé.]

Romboló és teremtő akaratok mázsás számoszlopok alatt roskadoznak.
Páris. A köcsögkalapos ringyók hejehujázva táncolnak a dögvész
[tintafoltjai körül.]

London. A gyapjuisten főpapja szenteltvizet hint kelet felé.
Róma. Berlin. Helsingfors. Fehérplasztrosz hiénák
Táguilt pupillákkal kémlelik a maradékcsontok velőtartalmát,
Ebek, ebek, ebek. A lillei kongresszuson bikacsókkal korrigálják
a cselekvő vágyak mérlegét.

A pékek bezárták boltjaikat, mert a polgármester megtiltotta,
hogy palotát vakoljanak a rohadt liszttel.

A polgármestert elmozdítják állásától.

Madrid. Angora. A szikkadt földet még mindig trágyázzák
keserű embervérrel. Ennek ez a törvényszerű rendje,
A száraz teóriák bizony sokfelé elfonnyasztották az ideí termést,
De a firmamentum sötét brokát függönyei már-már leszakadoznak.
Minden az új szántástól függ.

(Stockholm)

ARANYOSSY PÁL

MÁRAI SÁNDOR MŰFORDÍTÁSÁBÓL:

FRANCIS JAMMES:

IMA, A SZAMARAKKAL MENNI FÖL A MENNYEK ORSZÁGÁBA

Ha egyszer, ó uram, magadhoz szólít hangod,
add, hogy a föld ünnepi nyárfényben fölragyogjon
s csak úgy, ahogy idelenn ballagtam völgyön, dombon,
választok egy útat s a nagy békeharangot
kongassad el fölöttem, hol fényes nappal égnek
a csillagok s botommal járnám útját az égnek,
csak úgy magamnak járnék, sétálós kényre-kedvre
és jó barátaimnak, a szamaraknak, szólva
mordanám: „Ez Francis Jammes, – megy a paradicsomba,
Isten szép országába, ahol nincsen pokol,
jertek velem, barátim, lágy égi dombokon
vándorlunk majd és kék mezőn, amit ti úgy szerettek,
szegény jó állatok, kik zöldfényű legyeknek
vérszomjas seregét s a mérges méheket
apró fülcsapásokkal üzitek egyre el“.

Ez állatok között, hogy eléd mehessek, kérem:
mert úgy szeretem őket, fejük oly lágyan hajtják,
s kis lábaik reszketnek, ha áll velük a hajtsár,
áldott alázattal, hogy sirhatnék, ha nézem.
Így lépdelnék eléd ezerfűlű seregben,
lenne olyan is köztük, aki kosarat hordott
és olyan, ki igában komédiázó népnek
kocsiját húzta, vagy aranyfüstös szekérnek
toldiszes rúdja mellett az országúton porzott
és olyan, kinek testén földuzzadt vödörök lógtak
és terhes számárcancák, súlyosak, mint a tömlők,
s lábaik gyöngén járnak s reszketnek és dülöngők
és kiknek térdein fehér nadrágot fontak
s így óvják a legyektől, kik vértől részegen
máskálnak testükön, a kék, nyílt sebeken —

Engedd úram, hogy e szamarak közt mehessek
elé s az angyalok jó csapata kísérsen
a lombos patakhöz, melyek fölött a szélben
csereznyék érett fürtje csügg lóbálón és reszket,
oly simák és üdék, mint a fiatal lányok

hamvas arcbőre, ha reája hull a reggel, —
és adj, ha országodban meghajtott térdeimmal
vizeid fölé hajlok, egy csópp hasonlóságot
a szamarakkal, kik e földi útakon
jó, szegény alázattal járnak s füleikkel
az örök szeretethez, Hozzád, fölmutatón.

ALBERT EHRENSTEIN:

ÉLMÉNY

Pókfonal ingott
fától a fához
a napsugárban
ezüst sugárhoz
hasonlatos, s átfolyta őt
a napos hullám
egymásba hulltán
olyan volt, mint folyó arany, —
s a szél szétkócolta hamar.

ALBERT EHRENSTEIN:

BCU Cluj / Central Library Cluj

Járhatok, mint a kerge nyáj,
a szívem fáj, csak egyre fáj,
ő elhagyott engem.

Csak álldogálok itt meg ott
föl és alá sétálgatok,
egészen érthetetlen.

Te fájdalmasam, kedvesem,
kicsi őzem, szerelmesem,
elhagytaál igazán?

FRANZ WERFEL:

AZ OLVASÓHOZ

Egyetlen vágyam, ó ember, valahogy rokonod lehessenek,
lehetsz néger vagy akrobata, szunyadhatsz még az anyaméhben
lánykadalod udvar fölött leng, vagy tutajod hajtod az estbe,
katona lehetsz vagy pilóta s szárnyalhatsz bátran fönn a légben.

Volt neked is puskád gyerekkorodban, zöld karszíjjal ékes,
s ha elpukkant, kötött dugót lökött csöve a levegőbe?
emberem, ha emléket zeng dalom e távoli és édes
időről, ó ne légy komor, olvadj föl velem egy csepp könybe!

Mert én már minden sorsot végigéltem. És jól ismerem,
magányos hárfásnő mit érez, ha ott ül a fürdőhelyek
zenekarában s elfogódott nevelőnők az idegen
családi körben, és színész ha sugólyuk előtt hebeg.

Erdőben éltem s vasúti hivatalom volt. Pénztárkönyvek
fölött görnyedtem s kiszolgáltam ideges vendégeket,
voltam fűtő s kazán előtt álltam, míg arcom lángvörösré
izott s voltam kuli és ettem konyhamaradékot és szemetet.

Így tartozom Hozzád s Mindenkihez!
Kérlek, ne akarj dacolni velem!
Ó, ha egyszer lehetne, emberem,
válladon mint egy testvér vállán pihenni meg!

ISTEN TENYERÉN

— Regény —

Irta: BALÁZS BÉLA

(5)

Eltakarja arcát és nem felel. Akkor odamegyek, magamhoz ölelem és le akarom venni a kezét az arcáról, de ő a mellembe rejti, mint a gyerekek. Végre sikerül magam felé fordítani. Fehér, mint a fal. A szeméit összeszorítja, a foga vacog. Szégyelte magát! De ilyen szégyenkezést, ilyen kétségbeesett, rémült halálos szégyenkezést még nem láttam.

— Anya, mi történt? — kérdem.

Erre símogatni kezdí arcomat.

— Ne, ne, félj — mondja szepegeve. — Ne félj Klára. Édes, szép, nagy lányom, ne félj!

— Nem félek anya, — szoltam rá szigoruan — de mondd meg, mi történt?

Erre elkezdett sírni és kért, hogy ne nézzek rá, ne nézzek úgy. Hogy ő szívesen elbújt volna, hogy nem is akart hazajönni, de hát hova menjen? És mit csináljon, hogy ne lássák meg rajta? Nem bírja. Hagyjam őt elbújni, ne nézzem mindig és ne jöjjön be cseléd. Meg, hogy ő beteg. Megmérhetem, meg is nézhetem a pulzusát. Csak hagyjam őt most elbújni. Aztán lefeküdt a dívánra, a párnák közé fúrta a fejét és zokogott.

Kimentem a másik szobába és leültem az ajtó mellé. Néhány perc múlva megjelent anya.

— Klára! — kiáltott utánam.

Leírhatatlan rémület tárgult nagy fekete szemében.

— Itt vagyok — mondta vacogva — bejöttem. Nem bújok el. Nem szabad egyedül lenni. Nem szabad, nem szabad egyedül lenni. Itt vagyok, gyere sétáljunk.

És sétáltunk a szobákon végig, ahogy szoktunk. A kihült vacsora ott állt az asztalon. Éreztem, hogy beszélni akar. Vártam. De csak sétáltunk, sétáltunk és anya nem beszélt. Megálltunk a tükör előtt is.

— Nézd ott vagyok — mondta. — Ügye az én vagyok, Almády Malvin. Sírok, nézd. És te is sírsz. Ott állsz az anyád mellett Almády Klára és te is sírsz. Ügye ez van, ez most van. Ott látsz a tükörben. Sírunk.

Így beszélt és megint sétáltunk. Anya csendesen nyöszörögve jajgatott és egyre izgatottabb lett.

— Klára — kérdezte hirtelen — tudsz-e te valamit, amit senki más nem tud? Mondd, történt már veled valami, amit nekem se mondtál el, se Alicenak, senkinek? Ami csak a te fejedben van? Mondd, lehet azt elbirni? Lehet egyedül tudni valamit, egészen egyedül...?

Én csak hallgattam és vártam, hogy beszéljen. Anya küzködött, hogy hangosan zihált a melle.

— Nem tudok beszélni — sírt fel egyszerre. — Nem tudok, nem tudok. Sohasem tudtam beszélni. És most vége. Nincs már mit mondani, jajdult fel. Nincs már semmi és nem volt semmi, semmi, semmi!

Hirtelen kiszakította magát karomból, néhány lépést elment, úgy fordult vissza. Az arca eltorzult az erőfeszítéstől.

— Meghalt! — szakadt ki végre belőle. — Meghalt, meghalt!

— Ki halt meg? — kérdeztem. De akkor már tudtam is. Egy-másra néztünk és én tudtam, de mintha az első perctől fogva mikor a sötét szobában láttam állni anyát, tudtam volna: az indus herceg halt meg.

És akkor abban a percben láttam az egész életünket, a zöld-homályu csendes szobákat, az esti parkot, a hosszú plátán-alléit és messze, egész messze azt az embert. Láttam, mint száguldó gyorsvonatból egy suhanó éjszakai tájat: a mi életünket, hogy elsuhanunk mellette, hogy alig láttuk, hogy nem is volt. Mert titokban volt. Mert nem volt sehol lehorgonyozva. És most vége. Mert meghalt az indus herceg. Valami szörnyű, titokzatos bűnnek a hidege csapott meg.

— Gyere, öltözzünk feketébe — sírt fel anya, — öltözzünk feketébe, mert látni kell, lát valamit. Látszania kell, hogy valami volt.

Kértem, hogy feküdjön le inkább, nincs értelme, hogy éjszákára öltözzék át. De nem akart. Izgatottan széthányta a szekrényeket, gyászba öltözött és számomra is keresett valamit. De nekem nem volt fekete ruhám.

— Ügye csináltatunk holnap reggel neked is — mondta. — Ügye te is gyászolod majd, nem fogod szégyelni. Te nem titkolsz, nem szégyelsz soha semmit, te nem félsz. Ügye fogod nekem hordani a gyászruhát, hogy lássák, hogy mások is lássák, mert látni kell, valamit látni kell.

Meg kellett ígérnem. Anya egyre izgatottabb lett. A fején összekulcsolt kezekkel járt fel-alá és valami titokzatos rettegés nőtt benne. Azt kérdezte, honnan tudni azt, hogy most nem álmodunk. Hogy én biztosan tudom-e és mi annak a bizonyosága.

— De legalább ketten vagyunk — mondta — és van tükör is. De ha valamit csak én, csak én tudok — mondta kétségbeesetten. — Hol van az, meddig van az? Most még itt van. Ott fekszik kitérítve, meg lehet nézni. De holnap elviszük. És akkor mi marad? Hol lesz valami nyom! Hiszen nem volt semmi. Minden csak az én fejemben. És ha én megőrülök, vagy elvesztem emlékezőtehetségemet? Vénsegemre elvesztem. Vagy holnap elcsúszom a lépcsőn, a karfába ütöm a fejem és elvesztem? Holnap egy karfa, egy karfa megölheti az egészséget és akkor semmi, semmi, semmi!...

Igy beszélt. Folyton beszélt. Odakünnnt lassan hajnalodott. Már annyira ki volt merülve, hogy megcsuklottak térdei. Végre rávettem, hogy feküdjön le egy kicsit.

Misnap délelőtt gondosan felöltözött gyászba. Fátyolt kötött és

nekem is mondta, hogy öltözzem, mert elmegyünk. Tudtam, hogy a ravatalhoz akar menni. El is indultunk. Anya, szegény úgy bűjt, lapult hozzám, mintha el akarna rejtőzni mögöttem. Mikor a Krizatucába befordultunk, megláttuk a fekete posztóval beaggatott kaput. Sok ember állt előtte és koszorukat vitték és gyertyákat. Anya összerázkódott és felzokogott. Néhány arramenő megfordult és bámészkodott. Erre anya arcára rántotta a fátyolt, megfordult elkezdett futni. Alig tudtam utolérni. A szeméit összeszorította, a foga vacogott, az a kétségbeesett, szörnyű szégyenkezés folytogatta, amelyik este, mikor én megláttam.

És mentünk vissza, hazafelé. Egyszer csak egy kapu előtt hirtelen megáll.

— Gyerünk fel Kércsyékhez — mondta dacosan felvetett fejjel.

— Miért — kérdeztem, mert nem igen jártunk hozzájuk. — Ép most menjünk?

— Igen, épen mostan — felelte anya. Lássák ők is. Igy lásanak. Kérdezzenek. Igen!

És kezemnél fogva berántott a kapun. Felmentünk az emeletre és csöngöttünk. De amint az ajtó mögött lépések hallatszottak, anya rémülten felkiált:

— Nem, nem! — és szalad le a lépcsőn!

— De anya, az Istenért, — mondom — ezt már mégse lehet — és szaladok utána, hogy visszahozzam. — Anya, kijön már a cseléd. Meglátnak.

Hiába volt. Anya rohant le. A szobalány kijött, áthajolt a karfán és utánunk rikácsolt:

— Ki az? Micsoda dolog ez kérem, micsoda szemtelenség?

De anya csak rohant le, el is esett és megütötte fejét a karfában. De tovább rohant. Otthon lefeküdt a diványra, a párna alá dugta fejét és úgy feküdt mozdulatlanul vagy két óra hosszat. Mikor kihoztam, hogy ebédeljen, azt mondta:

— Nézz rám, Klára. — Meglepően nyugodt, biztos volt a hangja. — Nézz a szemembe. Gondolod-e, hogy örült vagyok, vagy csak egy kicsit zavarodott? Az éjjel nagyon izgatott voltam, tudom. De nézz meg most. Azt meg lehet látni arcból, szemből.

És felém fordította fehér arcát. Teljesen megváltozott, végtelen szomorúság égett nagy fekete szemében, de a nézése olyan tiszta volt, olyan biztos és erős, mint még sohasem. Valami nyugodt, nagy elszántság sugárzott le arcáról.

— Nem vagy örült, sem zavarodott — mondtam neki, — tudom.

Attól fogva másnap délutánig, a nagy beszédig, nem váltottunk szót. Délután leveleket írt: meghívókat másnap uzsonnára, sokat és szét is küldte mindjárt. A cselédek csodálkoztak, mert még sohasem volt nálunk nagy társaság. Mindjárt hozzá is láttunk a készülődéshez. Anya is kint segített a konyhában. De nem szólt. Mintha megnémult volna.

Éreztem, mint a szélcsend nehéz fülledtségében, hogy valami lesz. Éreztem, hogy valami egészen különös valami nagy, sorsomat

eldöntő dolog fog történni. De emlékszem, hogy egészen nyugodt voltam, sőt boldog. Valami határtalan bizalom volt bennem. Meghatott és mégis vidám ünnepélyességgel díszítettem az asztalt. Mintha igazán ünnepre készültem volna.

Jöttek a vendégek. Én fogadtam őket egyedül. Anya a hálószobában maradt. Kulcsolt karokkal, lehajtott fejjel járt fel-alá odabent. Várta, míg mind együtt lesznek. És jöttek egymásután. Többnyire rokonok, de mások is. Emberek, akikre alig emlékeztem, sőt volt, akit sohasem láttam. Hangos, széleskedő asszonyok, nagyképű férfiak. Lehetek vagy húszan. A szobák tele lettek, a zsaluk nyitva voltak. Éreztem: most, most gázolják szét a zöld homályt.

— Hogy vagytok? mit csináltok? csakhogy titeket is lát az ember! És az anyád? Hol van kedves anyád?... — kiabáltak, tolongtak és mindnek az arcán leplezetlenül ironikus kárörvendő várakozás türelmetlenkedett.

— Képzeld csak drágicám — szólít meg Krécsyné — tegnap délelőtt becsengettek hozzánk valakik és mikor a szobaleány kinyitott, hát elszaladtak, mint az utcagyerekek. Nevetséges, úgye? De képzeld csak, az a liba azt merre állítani...

— Mi voltunk azok, Krécsy néni — vágtam a szavába. — Anya meg én.

Nem tudom mit akart felelni erre, mert torkán akadt a szó. Akkor lépett be anya a szobába és egyszerre csend lett. Talpig feketében állt ott az ajtóban és körülnézett. Fehér arca szinte világított. Fájdalom világított karikás nagy szeméből és valami hatalmas nemtudom mi, amitől mindenki zavarba jött. Az arca beesett, ráncok mélyedtek összeszorított szája körül és mégis volt valami üde, leányos rajta, amitől dobogott szívem és forró lett az arcom. Oh, gyönyörű volt!

Aztán lassan, nyugodtan körülment a szobában, mindenkiel kezét fogott, helyet kínált és az emberek csendben az asztalhoz ültek, mint a megijedt iskolásgyermek.

— Kínálj Klára, kérlek, — mondta nekem és maga is kínált tortát, gyümölcsöt. Az emberek motyogtak, hogy „kérem“, „köszönöm“ „elég már“ — de olyan csend volt a nagy asztalnál, hogy csak a tányérok csörögtek.

Egyszer csak harangszó kondult be a nyitott ablakon, a minoriták templomában harangoztak. Anya megvonaglott, mintha megütötték volna, az arca eltorzult. De csak egy percre. Aztán felállt, mereven maga elé nézett a tányérjára és beszélni kezdett. Eleinte halkán, monotonan, akadozva beszélt. Kurta, elharapott mondatokban.

— Kedves vendégeim, akarok valamit mondani nektek. Azért is hívtalak meg. Bizonyára csodálkoztatok rajta. Most még jobban fogtok csodálkozni. Az nem baj. Csak azt lássátok, hogy ép és tiszta ésszel beszélek. Mert az a fontos, az nagyon fontos. És hogy ezek nem számárságok. Ti nagyon jól tudjátok, hogy én okos és komoly asszony vagyok. Gabi jól tudja régebről és Baumhorn is. Én is meg tudom mondani az okát és értelmét mindennek világosan. Nem vagyok szónok, de majd megmondom.

Egy percre elhallgatott. Kínos csendben, lesütött szemmel ültek az emberek. A szobaleány egy tállal a kezében állt meg a szoba közepén, szégyenlősen elfordított fejjel, mozdulatlanul. A minoriták tornyáról bekongott a harangszó.

— Csak azt akarom mondani... megmondani — hirtelen megrezent és behunyta a szemét. —

— ...Harangoznak — mondta alig hallhatóan — harangoznak... Halljátok?... Ezt úgye mind halljátok, ez van, ez most történik. Harangoznak... Borsody Dénesnek harangoznak. Most vizik ki Borsody Dénest. Ezt is mind tudjátok. Az újságban is benne volt. Tegnapelőtt meghalt hirtelen, szívszélhűdésben. Ezt nem csak én tudom. Most vizik végig az utcán... most... a felesége megy mögötte és az mindenki látja, hogy ő mögötte megy. És én? Engem itt nem látott volna senki. Azért mondom el most nektek. Ti mind ismertétek Borsody Dénest, de nem tudátok, hogy én is ismertem, hogy nagyon jól ismertük egymást még Pestről. Senki nem tudta. Nem is köszöntünk egymásnak. Senki ezen a világon, senki se tudta, csak mi ketten. És most ő meghalt. Most én egyedül tudjam? De nem lehet egyedül tudni valamit. Mert álom lesz belőle. Képződés lesz belőle, ami mindennél igazabb volt. Bűn egyedül tudni valamit. És ha elfelejtet? Holnap elesem a lépcsőn, a fejem beleütöm a karfába és elvesztem a memoriámat? Akkor vége lesz? Vége, mint egy buboréknak? Mikor legfontosabb volt, az egész élet volt, minden? Mert úgye, amíg ő is tudta, addig létezett, mint egy láthatatlan híd kettőnk között. De őt most kiviszik, elviszik! A híd leszakadt! Nem tudhatom egyedül! Azért mondom most meg mindnyájotoknak, amit senki sem tudott. De megmondanám a piacon is. Ha akarjátok holnap a piacon is megmondom, hogy szerettük egymást. Tizenöt év óta. Még Pesten. De neki felesége volt és gyermekei, nekem meg férjem. Egymásé nem lehetünk. Azt gondoltuk, ha nem lehet minden, ne legyen semmi. Maradjon minden gondolatban, úgy tisztább és teljesebb és szebb lesz. És ne tudja senki, csak mi ketten. De azért ne gondoljátok, hogy nem volt semmi. Volt! volt! Mert azért jött ő Kolozsvárra. És így éltünk. Együtt éltünk. Igenis együtt. Ti nem láttátok, de így volt, itt volt a mi szerelmünk. Ennyi elég. A többi nem tartozik rátok.

Anya keze úgy reszketett, hogy kopogott az asztalon.

— És most csak beszéljetelek és botránkozotok, most pletykáljátok, vicceljetelek. A jó, az jó nekem, az megszabadít, mert akkor van, akkor létezik, akkor valósodik.

Riadtan és vadul nézett körül, mert a vendégek egyszerre mozgolódní és sugdosódní kezdtek: „Jaj istenem, mi ez?... Malvinka... szegény... jaj gyerünk“. A legtöbben felálltak, néhány szék felborult. A szobaleány ott állt a tállal a kezében, elfordított fejjel, mint egy szobor. A nyitott ajtón benézett a szakácsné és idegen cselédek is. A kövér Baumhorn doktor fölényes aggodalmas arccal közeledett anyához és karon akarta fogni, de én már ott álltam. Anya belém kapaszkodott és mellbe lökte Baumhornt.

— Mi lelt? — kiabálta reszketve. — Mit ugráltok, mitől félték? Nem vagyok örült, hát higgyétek el, hogy nem vagyok? Maradjatok az Istenért! Meg tudom magyarázni logikusan, hogy mindenkinek meg kell értenie. Egész világosan és logikusan tudom. Hát hallgassatok ide. Nem szabad, hogy örültnék tartsatok. Hát hallgassatok meg!! — kiálltotta olyan kétségbeesetten, hogy mindenki ijedten állt meg, ahol épen volt és megint csend lett.

— Nem szabad, hogy örültnék gondolatok, mert akkor hiába volt minden, akkor nem hiszitek és én megint csak egyedül vagyok vele. Kicsit izgatott vagyok, az igaz. De az érthető is. Hanem meglátjátok nem vagyok örült. Kérlek, kérlek, kérlek, — könyörgött megcsukló hangon — maradjatok még, hallgassatok ide.

Nagy könnyek csorogtak végig arcán.

— Hát azt hiszitek, hogy nekem nem borzasztó így beszélni, meztelenre vetközni előttetek? De muszáj! Értsétek meg, muszáj vezekelni és elégtételt adni. Mert én elloptam egy életet. Gyáván magamba bujva elálmodtam Dénes elől, amiféle neki is jussa volt, akkor, mert ő tudta, ő látta a szememben, ha elment mellettünk a Rákóczi-parkban. De most temetik, eltemetik a másikat, aki még tudta láthatóvá látta? Most mi maradt életemből? Egy gondolat a koponyámon belül? De én nem éreztem, azt akarom, hogy az létezzék a világban, a valóságban, mint egy hegy, melyet mindenki lát. Értsétek meg. Egyedül lenni bűn és ezért vezekelni kell. És nem bírom a fejemben tartani az egészet, nem bírom agyamban őrizni, rettegve éjjel, nappal, hogy elvész. Hegy legyen, melyet mindenki lát, hatalmas örök hegy, hogy az emberek földjén én is alája fekhcssek pihenni, pihenni, behunyt szemmel pihenni...

Anyja felzokogott és az emberek megint mozgolódní kezdtek. Néhányan kimentek már. Mások engem cibáltak, félre akartak hívni, hogy beszéljenek velem. Baumhorn folyton mormogott valamit a fülembé.

Akkor anyja még egyszer utánuk kiálltott kétségbeesetten.

— De higgyétek el, higgyétek el, amit mondtam. Ez nem képzelődés. Ez igaz. Nem vagyok örült. Igazán volt valami. Nem hiszitek? Hát ebbe halt bele az uram. Ezt is megmondom. Ez csak valóság? Ez ölte meg Almády Vilmost. Én, én öltem meg! — sikoltotta magánkívül.

Erre nagy ráműlet és zürzavar támadt. Az asszonyok jajgattak, valamelyik el is ájult és egy perc múlva üres volt a szoba. Még az ajtót is betették. És ott álltunk mi ketten a terített asztal előtt, rajta voltak még a torták, a gyümölcs mind érintetlenül. Ott álltunk ketten összeölelkezve Almády Malvin és Almády Klára és sirtunk. A minoriták templom harangja kongott be a nyitott ablakon... Soha, János, soha azelőtt nem voltam olyan boldog. Akkor süllyedt el a zöld álmohomály. Kiléptem a valóságba. Akkor fordult az utam feléd.

Másnap kiderült, hogy csakugyan szanatóriumba akarják csukni anyát. Akkor küldték fel hozzánk Kálmánt, hogy ezt csinálja meg. Így ismerkedtem meg vele. Addig csak azt tudtam, hogy ideg orvos,

egyetemi tanár és hogy nagyra tartják, de én soha sem láttam. Emlékszem, mikor először belépett az ajtón, arra az új, ismeretlen és érthetetlen érzéseimre, hogy ellenség. Nem azért, mert anyát akarta elvitetni. Az én ellenségemnek éreztem. Pedig udvarias volt, aztán belém is szeretett és elvett feleségül és én nagyon szerettem. Mégis, azóta megmaradt az érzésem, végig: szeret és talán élni sem tud nélkülem, de ellenségem. Ő erről nem tudott soha.

Délután hat órakerült jött fel és éjfél is elment, mikor elment. Nagyon nehéz volt meggyőződnöm, hogy anya egészen normális és semmi baja sincsen. Voltaképp nem is sikerült. Folyton realitás-érzék csökkentségéről beszélt és arról, hogy a természeti és szociális adottságok nem determinálják anyát. Ugye hihetetlen, hogy olyan okos ember, mint Kálmán, milyen izolálva látja az egyes jelenségeket. Csak közvetlenül, a környezet életéhez viszonyítva nézi, hogy ott szokatlan és váratlan, hogy avval nem függ organikusan össze. De hogy a saját lelke, multja mennyire determinálja anya cselekedetét, hogy szigorúan összefüggő belső életének milyen elkerülhetetlen konzekvenciája volt, azt nem látja. És hiába magyaráztam neki. Valami ingerült, ellenséges védekezéssel vitatkozott. Már rég nem anyát akarta elvitetni. Engem akart meggyőzni minden áron. Vacsorára terítették és neki szemmeláthatóan nagyon kínos volt, hogy az első vizitet ilyen hosszúra nyújtja. De nem tudta abbahagyni. Éjfél is elment, mire elment. De másnap délután megint eljött. És attól fogva minden nap. Órák hosszát ült nálam, pedig nem jól érezte magát. Nyugtalan és izgatott lett mindig. Minden szavam idegessé tette. Naiv gyermeknek mondott, tudatlannak. Ingerült malíciával beszélt és bántani akart.

De én már akkor nagyon sajnáltam, nem tudom, miért. Éreztem, hogy ironikus mosolya, nagy tudománya, roppant munkája egész élete alatt, mint egy bezárt, mély pince, valami nagy félelem sötétlik. Valami félelem, titok...

Már akkor az első percben kezdődött az ő kétségbeesett harca ellenem. Az ellen, hogy nekem ezt a titkot megmondja. De ha nem szeretett volna, akkor sem tudott volna nélkülem megenni. Szüksége volt rám. Éreztem, hogy a sorsa vagyok.

És aztán otthon hagyta anyát, sőt nagyon exponálta magát érte. Csak az én kedvemért tette. A meggyőződése ellen, az én kedvemért. Mert engem szeretett. És én elfogadtam. Tudtam, hogy nekem van igazam és anya megmentéséről van szó. De mégis a bűne lettem, tehát az ő vé lettem. Itt valamit jóvá kellett tenni. Ugye nem hagyhattam így magára. És szeretett, én meg tizenkilenc esztendő voltam és nem láttam még embert miattam szenvedni. Így lettem a felesége...

Talán csak azért ragaszkodott hozzám, mert azt a vitát akarta eldönteni. Egy vitát, melyben én nem érveltem, csak voltam. És ő ez ellen küzdött... Oh különös, nagyon különös dolgok történtek aztán. Egyszer meg akart ölni... Talán bűn volt, hogy hozzámentem. De a sorsa voltam neki és magamnak nem volt sorsom. Lehet, hogy mégis bűn volt. De most már nem félek, János. Most itt vagy és most már mindenért vezekelhettek, mert most már van miből fizetni.

ANDREA KISÉRTETE

A hold magasan állt már és a párás ég fehér volt, mint egy derengő hómező. De az árnyékos földön volt egy suhogó orgona-bokor. Az alatt feküdt János hanyatt, elnyújtózva. Klára ölébe fektette fejét, úgy nézett fel az orgonafa lombjába. Mert ott a holdfehér ég alatt, kicsi, fekete levélszívek remegő zürzavara nyüzsgött. Azt nézte János, a kis fekete szívek remegő zürzavarát és halkán, izgattan beszél, mint nyugtalan álomban hánykódva.

— Klára, mondd, neked nem fáj multat mesélni? Nem fáj-e, mikor beszéltél, hogy volt idő, mikor nem voltunk együtt? Ott álltok az anyáddal ölelkezve terített asztal mellett az üres szobában és harangoznak. És én nem vagyok ott? Hogy lehet az Klára? Mert mi lesz most már velünk a régiekkel, a régi művelünk? Azok sohase fognak találkozni, Klára?

Tizenhét éves voltam és olyan, mint az erdön eltikkadt. Aztán előrementem az időben, hogy forrást keressek. De a tizenhét éves, az ott maradt. Azt ott hagytam tikkadtnak és az vár. Nem lehet visszamenni? Nem lehet megitatni? Ő már nem kap feleletet, ő már nem tehet semmit jóvá?... Mond, Klára, nincs itt valami borzasztó elhagyás, valami árulás? Mond, mi lesz a multtal? Az nem érkezik meg soha?...

Ott áll még minden sorban és vár. Klára, hol a kezéd?... Ugye itt vagy? Szorítsd meg a kezem... Félek. Mert most úgy vágyódom utánad, mintha nem volnál itt. A tizenhét éves szívem fáj most!...

Akkor kimentem a makkos erdőbe és a fák közé álltam, mert nem akartam tovább ember lenni. És az én tizenhét éves szívem idefáj, most, mert te multat meséltél, mikor még nem voltunk együtt. Mert az én multam nem mulik, Klára. Minden ott van még és vár. Oda el kell mennünk, halottak fekszenek ott, de Andrea mindig fel ül a koporsójában és a Cukker Árpád is felül és nevet. Valahogy el kell oda mennünk, hogy magadhoz vegyed tizenhét éves szívemet is, hogy kivegyed Andrea kezéből, meg a Cukkeréből...

Ugye másoknak messzi van a multjuk és a mának kapuja rá van zárva? Nálam tárva a kapu és benéz minden, ami volt. És most bejönnek rajta mind, mint a kísértetek a vérre... Andrea felül a koporsójában és rám néz... rád néz... Klára! Te rád néz!...

Itt vagy és a mának nyitott kapuján kilátszol messzire, régre. Andrea lát és a Cukker is lát téged, meg a Gera, meg a házmester, mind!...

Oh, a tizenhét éves!... Ott áll most a Tiszaparton és nézi a holdat, a halovány vizet és a fekete tutajokat rajta. És a fűzesbe a sötétbe néz, mert ott lát valamit, amit nem lát. Mert mindig van még valami... Ott áll a tizenhétéves. Sovány és hosszú. Kinőtt nadrágja csak bokáig ér és a hátulja is rövid, nagy csontos csuklója kilátszik.

(Folytatjuk)

A BÜVÖS ABLAK

(*Proológ egy három felvonásos komédiához*)

Amikor a függöny széjjel nyílik, a nézőtérben még teljes a világítás. Ezzel szemben a színpad egészen sötét. A komédia egyik szereplője tenge-rész-uniformisban a rivaldáig jön előre s hatalmas pátozzsal, szinte vad lendülettel deklamál:

Künn vak nyár izzik és izzad az élet,
Körút, piac, sikátor népe lót;
Benn brokát függöny árnyaz hús setétet...
Egy ablak kettőszet csalást, valót.

*

Egy milliméter-vékony üvegtábla
— Törekeny kristály! — tetszik semminek
A férfiélet nyitott nagyvására
S egy női szentély dzsungele között.
Be nem lát rajta senkisémet kívülről
— Setét a szentély s ragyog a piac —
S ha ránéz, szemfényveszti tükrösen
Az utcanépét ablakunk.

*

Míg künn porondon ballagunk.
Ott körmölünk vagy harcolunk
S tán csöpp kalandba lankadunk,
Az ablak mögül tág pupilla nő:
Látatlan ölyvként les ránk a Nő.
... Profilja torzó és a húsa hab;
Agát szeplőin kapva kap
A bódult, félszeg férfivágy...
Ki élni vágysz, őt ne imádd!

*

Most szól a Nő a szolgálattelvő
Barna matrónának:

— „Istenem!

E tenger embert mért nem ismerem?
Nem tudhatom hogy köntösük alatt
Ép-e a testük vagy nyomorodott?
Nem tudhatom, mint dobog ott
Az érverés, hol fűtött képzelet
E percben idéz engemet?

... Adassék látnom, hogy szent Énvelem

Ki méltó férfi kezdeni viszonyt
 S ki érdemtelen.
 Adassék ablak, melyen át
 — Legyözve lappangó iszonyt —
 Lelkekbe nyílik horizont.“

*

Gerince görnyed hétrét s meghajol
 A barna matróz s vitorlát feszít,
 Bórát, Siroccót a Levante szít . . .
 — „Meglész az ablak estére, Madame!“

*

Száll álomyachtton kincses Indiába,
 Ceylon, Japán és krími kikötők
 Látják suhanni őt, de mindhiába!
 A bűvös ablak híre sem zörög.
 Arcán váltóláz lobogott,
 Itt megkerült egy öblöt, tűzfokot,
 Dűhtől, szégyentől cinóberverses
 A barna matróz, de amit keres
 Az nincs sehol, az nincs sehol.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Halló, halló, a tengerek alól
 Halál csikója nyerit valahol.
 Rozmárok, fókák nyüzsgének
 Ítéletet harsannak jéghegyek.
 A déli pólus tükrözik-e itt
 Kristályhasábos fénytörést, szívárványt
 Vagy az *Igazság* trónol a kietlenen?
 Itt, itt van, amit asszonyi szeszély
 S a befűtött férfisors kutat;
 Itt, itt találni három kurta lépés
 Közelben s szemközt a szörnyü halállal
 Az ablakot, a valót mutatót,
 Az ablakot, mely — tárt avagy bezárt —
 Lelkekre pirkaszt láthatárt.

*

Kis csend. És változott, rezignáltabb hangon folytatja:

Kiszálltam este holtrafáradottan
 Kincsem átadtam és eléjerogytam.
 Betódult erre szolganépe menten
 Hogy felszerelje amit én szereztem,
 Míg vad vihar vert és láz zaklatott:
 Az ablakot, a bűvös ablakot.

Künn csillagtalan este volt
 Hárfahúrt, lágyat, tán acolt
 Cibált valami messzi szenvedély . . .
 Az új ablakot csókolta az éj.

*

Kullogtam, kolos, fejedelmi nőmtől
 Csókja haldoklott még a szájamon,
 Agát szeplői még reám nevettek
 Mint csillagok más kétségbeesettek
 Nyomoruságára.
 Pázsitos, pávás, pálmás udvarán
 Kőrbekigyózott „leis-felis-út”
 S megnyílt előttem s mögöttem csikordult
 A bánatpántu ércskapu.

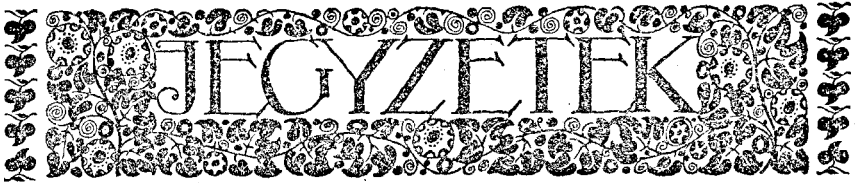
*

Künn voltam s hogyha egyedül
 Vagyok az utcán, ügylehet
 Rút, lámpavasról lógó terhemet
 Csodálja másnap csöcselék.
 Am csorda csődült ott a szögleten
 S kínálkozott panoptikum *University Library Cluj*
 Minőt a tisztelt publikum
 Még nem látott soha.
 Sodort a sorsom mostoha
 Örvénye engem is oda
 Hol megtudtam hogy a bámult csoda
 Nem más mint bűvös ablakom.
 Rajta keresztül — mondhatom —
 Nyílt meg látnom, ritka alkalom,
 Nőm szíve féltett rejtekét
Mert most belül égett a fény
És kinn, az utcán volt — sötét.

A tengerész eltűnik a színpadot takaró sötétben. Mikor már kinn van a kulisszák mögött, egyszerre alszik ki a fény a nézőtérén s gyűl világosság a színpadon. Az előadás azután haldéktalanul megkezdődik.

TABÉRY GÉZA

JEDERMANN

(Dramaturgiai jegyzetek a salzburgi ünnepi előadásokhoz).

Salzburg, 1921 aug. végén

Minden művészet absztrakció és bizonyos értelemben nem más mint a heterogén világszemléletnek homogén nevezőre való áthozatala. Az egyik, a festészet pld. a látott világot rendezzi a maga szférájába, a technikai eszközök (színek, olajok ecsetek, keretek stb.), más méretek és korlátozott számú dimenziók örök határain belül, a másik, a zene, a hangok harmóniájának és diszharmóniájának emberi összefüggéseibe kapcsolja át a mindenség ritmusát, a lélek titkai fölött. És így van ez a többi művészetben is. Mindegyik képe valahogy az univerzumnak s mindegyik mégis önálló, élő, független valóság, mert mindegyikben benne kereng az összefogott kozmosz teljes óraműve. Vagyis: minden művészet szintézis, véres, tragikus kerülőút a lényeg felé, a leghatalmasabb expánzió, amely végtelen lehetőségeit éppen külön, organikusán szigorú törvényei által aknázhatja ki. A művészeteket azonban nemcsak fizikai szerveink és az anyag természetete által meghatározott absztrakció szervezi át a mindenség poláris totalitásába; az emberi lélek formákat teremt magának s tulajdonképpen a forma-élmények azok, amelyek az örökkévalóság arcát a művészi teremtésbe beletükrözik. Mindebből két fontos dolog következik. Egyrészt bizonyos az, hogy bár minden művészet végeredményben egy talajba, a lélek talajába futtatja gyökereit, minden egyes művészetnek megvannak a maga külön törvényei, amelyek más területeken nem érvényesek, másrészt magától értetődik, hogy a művészet nem lehet a világ másolata és nem lehet célja, sem az egyszerű reprodukció, sem pedig az esztétikum egyoldalú kihangsúlyozása. Ez a két következmény egyúttal halálos ítélet is; minden művészeti naturalizmus nyilvánvaló abszurdummá válik e megoldások alapján.

*

A költészet s így a drámai költészet is felhasználja az absztrahálás eszközeit. Az összes drámaturgiák réges-régen elcsépeleték mindazt, ami e téren eszközölhető, régen rámutattak a drámai bér és idő, a drámai deklamáció különösségére, a drámai emberléleknek a „valóságtól“ különböző életére. Bármennyire nyilvánvaló volt is, hogy itt más törvények diktálják a tempót, mégis lehetségessé vált a naturalisztikus dráma és a naturalisztikus színpad is. A mai-átlagember apercípáló képessége, élménypotenciája ugyanis minimális és teljesen az esztétikumra van beállítva. Egyetlen programot ismer s az ez: a

művésznek utánoznia kell a természetet, mert az utánzás a legjobb kifejezési mód. Ebből és a kor fantáziatlanságából, eltávolodásából minden lényegestől, született meg a művészeti, színpadi naturalizmus. (Természetesen, lehet a naturalizmus művészi probléma is és az is volt egyesek számára, hisz végeredményben ez is „szintézis“, ha brutálisabb is megoldásaiban. Erről az oldalról azonban végleg elintéző-dött már a sorsa).

Az igazi színpad sohasem akart naturalisztikus impressziókat kelteni. Nem akar a modern strindberg-wedekindí, expresszionista dráma és színpada sem, amely a léleknek más területeire kíván hatni, amely a lélektől aktivitást követel s amely a színpadon láttatott és mondatott dolgok által csak egy folyamatot akar a néző lelkében megindítani, egy folyamatot, amelynek eredményeképpen a közönség szelleme a költő vízióját maga vetíti a színpadra ki. S ez épen az ellenkezője a tegnapi tendenciáknak. Hasonlóképpen volt ez a görög színházban és az erzsébetkori dráma színpadán is. A naturalisztikus színpad illúziója nivóban a barlangvasút varázsának felel meg. Teljes kultúrájú korok belül hordják az illúziókat; ez magyarázza a klaszszikus közönségnek a színpadhoz való viszonyát. A naturalisztikus színpad túlélt a naturalisztikus művészetet. A technikai fejlődés egyre előbbé, önállóbbá tette; természetesen végeredményben ez nem jelentett semmit. Hiába találták ki a forgószínpadot, amely a nagy, hatástöltő szüneteket kiküszöbölte, hiába építették a kunyhószobáját most már kisebbre, mint a kastélytermeket, az erdő mégis papírból volt, a nap-sugár villanyfényből és mégis meglódult az egész ház, ha az ajtót becsapták és kongott a súlyesztő, ha elmentek fölötte. És a szoba negyedik fala mégis fikció maradt és tudtuk: mindez maszk csupán. De ez a színpad még sem volt könnyen elpusztítható. Az írók egyrésze alkalmazkodott hozzá és a közönség szívesen bámészkodott. Ma, amikor az új dráma már némi közönséggel is rendelkezik, kezd az izlés is megváltozni. Újból kísérletezgetnek stilizált színpadokkal. És nem minden siker nélkül.

*

Az ugynevezett szabadtéri játék mindig izolált kísérlet maradt eddig. Tulajdonképpen nem egyéb, mint a naturalisztikus színpad végső konzekvenciája, „echt“ diszletezés, kézzelfogható valóság. A szabadtéri játékoknak általában kevés sikere is van. A mai ember idegenül érzi magát a határtalan ég alatt, nem úgy, mint a görög egykor, aki a világ végtelenségéről a mi értelmezésünkben keveset tudott, akinek más méretei voltak s aki mindig a centrumban látta önmagát is. Fokozott mértékben érzi, idegenségét, elhagyottságát a néző, ha koncentrációt kívánnak tőle. De a szabadtéri színpad egyébként sem felel meg a kívánalmaknak; a stilizált játék, a stilizált dráma nem tud hozzáilleszkedni semmiképpen.

Ha Salzburg remek dómja előtt mégis hat a Jedermann, akkor ennek kivüleső okai vannak. Egyrészt színházi reminiszcenciák szerepelnek (a tér négy oldalról zárt s csak annyiból szabad, hogy nincs tető a néző feje fölött), másrészt valami külső, behozott illúzió

(a nézők előre eltökélt áhitattal jönnek) s végül az önmagáért való színpadi játék, amely mindettől függetlenül régi kipróbáltságait hozza elénk. Moissi, Bleibtreu, Werner Krausz, Johanna Terwin, aztán néhány szenzáció: messziről harangok konganak be és a templomból kiszűrődik az orgonaszó! Mindez igen hatásos önmagában is, hát még meglehetősen gondosan, összehangolva. A közönség végül mégis úgy érezte, hogy nem kapott meg mindent s a legtöbb ki-hallatszó kritika ez volt: „Moissi remekül játszott!” Az emlékezetben részeire bomlik az egész, mert valóságban így sohasem lehet a dráma, a színpad és játék egységét elérni. A rendező Reinhardt volt.

*

Még Alexander Moissiról kell néhány szót szólnunk ebből az alkalomból.

A versnek, a költő szövegének megvan a maga külön hangneme s egyedül érvényes interpretációja. Ezért szeretik a költők maguk felolvasni verseiket s ezért futnak el borzadva, ha másoktól kell azokat meghallgatniok. Mert a szavakat csak az értheti, aki megélte őket, súlyukat és zenéjüket csak az tudhatja, aki a lélek titkáig hatolt és — ha őszöntöszöruen is, mint ahogy az színészeknél szokott előfordulni — át tud látni a költői szellem mechanizmusába, a kifejezés elmerült extázisai közé.

Moissi egyik nagysága: széles, gazdagnűanszu hangjában ennek az értelemnek tüze csillog s mozdulataiban visszhangzik a szó, mint a kifejezett költői szellem nézőinek lelkében.

Odipusában az örök ember sír fel az egekre és Hamlet remegéseit a lét teljes viharában alig hajlítgatták még távolabbról jövő és ezerszerűbb szelek, mint amikor Moissi fekete tógáját a vállára takarja. És így van ez itt, is ebben az egyszerű, régi-régi német játékban is. Ember, ez a te sorsod tetteiddel magad maradsz, ha órád ütött s egyetlen vigaszod a hit ellenállhatatlan, mennyeketnyitó felburgása benned. S Moissi elmondja a miatyánkot, úgy ahogy még kevésszer mondhatták el; aztán felnyitja tágra a szemét s ekkor történik meg a csoda, amely minden színjáték lényege is egyúttal, minden-kiben felborzong sajogva, mintha maga a lélek szólalt volna meg mélyen: „Jedermann!” — Oh jaj, emberek vagyunk!

BOLYAI PÁL

A ZENITIZMUS

Zenitizmus: nemzetközi irodalmi mozgalom, amely az eddigiektől elsősorban abban különbözik, hogy a közös világszemléletű, különböző nyelven beszélő embereket a saját nyelvükön szólaltatja meg. A mozgalom elindító Ljubomir Micic (horvát), Bosko Tokin (szerb) és Ivan Goll (német). Lapjuk, a „ZENIT” Zágrábban jelenik meg és eredetiben hoz szerb, horvát, német, francia, olasz, angol verseket, prózákat és főként tanulmányokat.

A mozgalom világszemléletileg az ember, a minden ember zenitjét keresi. A mai életet egy kétségbeesett káoszknak látja, amelyben egymásra tolódnak a hazugságok, elvek, álélvék:

„Minden reggel öt órakor az egész kontinensen felemeli szürke fejét ugyanaz az ujság az élet fekete hazugságaival:

BÉKEKONFERENCIA — GYLKOSSÁGA SAJTÜZLET-
BEN — HALÁLUGRÁS A SZERELMES SZÍVÉBŐL — VA-
SÁROLJON GILETTE BERETVÁT — BERGSON AME-
RIKÁBAN — SZAVAZZATOK NÉRÓRA — HURRÁ!

A zenitisták le akarják rántani Európa arcáról a mai kor karneváljának maszkját, letépi a „cínikus fügefaleveleket“, az álszeméret, elv-takarókat. Nem új elvekkkel és nem új frázisokkal jönnek a „szeretet nevében“ — mert ma ez a szeretet: hazugság, önámítás, amit a gyengék találtak fel a saját maguk ámitására elsősorban és csak az egyes elvröszttök körein belül érvényesül, míg kifelé, a más- elvüek tröszttjei irányában már gyanakodó hidegséggé merevedik — ha ugyan nem megy ennél is tovább.

„Mi nem akarunk átölelni titeket, ti képmutatók, ti bolondok, ti jámborok, ti politikusok, ti szifilitikusok, ti szentimentális kisnemzetek“ — mondja a kiáltványuk — Mi gyűlölünk, gyűlölünk, gyűlölünk titeket!“

Gyűlölnek, mert ma a gyűlölet az egyetlen igazság, az egyetlen, ami őszinte és ami — szerintök — célravezető.

Megtisztítani, vagy ami náluk ezzel egy: kegyetlenül és kímélet nélkül leleplezni az embereket, hogy aztán németnek, szerbnek, franciának, négernek egyformán mutassák meg a zenitet, a zeniten izzó napot: a mindenki életmaximumát és a mindenki életigazságát.

„Ozonnal, hydrogensuperoxiddal és rádiummal akarjuk tisztára mosni szátokat és szíveteket, hogy mint emberek, jel nélkül, földetlen fővel, cilinder nélkül, soffőrsapka és ing nélkül léphessetek az igazság nyitott napjába, anélkül, hogy napszúrást, vagy álomkört kapnátok.“

A mozgalom alapja az ideális anarchista világszemlélete és az aktivizmus. Nem a Kurt Pinthusék tudákosan lágy aktivizmusa, hanem inkább a magyaroké, akik szintén hirdetik, hogy: „legyetek könyörtelenek a jóságokban“, ami a szeretetnek már teljes átértékelését jelenti, amikor a szeretet és gyűlölet alapján egyek és a gyűlölet csak egy formája a szeretetnek: „Ma az szeret, aki tesz: harcol, rombol és tagad.“ A zenitista ezt úgy fogalmazná, hogy: ma az szeret, aki gyűlöl.

Nem a céltalan, vagy az önös célok szolgálatába állított gyűlölettel, hanem céltudatosan: az emberért, az ember életmaximumáért, a zenitért.

Minden emberért külön-külön, az egyén felszabadulásában (az anarchizmusához vezető gyökerek) és a megtisztultak tiszta világaért.

A mozgalom legértékesebb emberei: Bosko Tokin, aki egyik elméleti és kritikus erőssége a zenitizmusnak; Ljubomir Micic, Virgil Poljanski költők; Ivan Goll, az ismert német aktivista költő; Marcel Sauvage az új francia költészet vezető egyénisége; Alexandr Blok, szimbólumokkal dolgozó orosz költő; Dargan Bublic, horvát prózaíró; egy igen érdekes fiatal német költő, akinek nevét eddig nem igen

hallottuk: Alfred Sperber és többen. Sperber egyik versét, amely hatalmas kifejezője az egész mozgalomnak és körülbelül a legjellemzőbb zenitista vers, itt adjuk:

1919. JULIUS

Európa sápadt holdtavaiból zokogok
 hozzád zokogok Európa sápadt mostohafiaid
 Európa megrozsdásodott erdeiből zokogok
 a kathedrálisok elmálott aranyából
 elfulladt symphoniák tébolyosikolyából
 esti utcáid gyermekeinek fénytelen szemeiből
 színházaidból gyáraidból és tébolydáidból
 felhörgöm hatálordításodat Európa!
 Fekete hó havazza testedet Európa
 elfeledted a sírást a szívárvány fölött!
 fáid rokkantán masiroznak az egyenes aleékban
 egyre kevesebb gyerekeid száma kik éjjel az eget nézik
 egyre kevesebbe száma azoknak akik éjszaka meghalnak
 a szerelemtől
 gyerekeid nem mondanak többé esti imát
 asszonyaidnak fehér teste
 zuhanó értékpapir.

Hit és ideálok nélkül céltalanul sarjadsz
 hol van a Názáretid fehér kegyelme
 forradalmaidnak arany lélegzése?
 Európa, ragyogó gyermeke a diluviumnak
 a te elfujt eged alatt új jégkorszak takarója borzong!
 Európa valamelyik szobájában fekszem
 testem tufnó a falakon
 kapukon túl az utcákban és udvarokon
 halott mezőiden és erdeidben
 lábam a temetők minden rohadó lábaiban gyökerezik
 számból a te rohadásod fekete vére bugyog
 Kassiopeia megfagyott mosolya alatt
 testem belenő a te testedbe Európa!
 Viaszos magányban fekszem holdkórosan kiközösítve
 az irgalomnélküli éjszakai égből
 Távoli mély harangok harangoznak álmomba
 a menekülés és feltámadás édes hangjai
 rothadásom éjszakáján
 a te fiataljaid törhetetlen hevesességét álmodom
 aeroplánok fehér felívelését
 csudálatos nagy madarakat a végtelen azurban
 eljövendő építmények nem sejtett fényét
 elindult őserdőket, amik pályaudvaraikra érkeznek
 A fény örvénylő viharát álmodom amely fölötted tombolni fog
 Látom jövendő istenedet amint vezuvi lélegzéssel lépked
 városaid fölött
 a szeretetét, amit tüzesőben rádzúg Európa!
 Testvériesülés roppant bacchanáliáit látom
 vér niagaráját odaadásba ömölve
 A te újszereteted ritmusa elektromosan végigcikáz rajtam
 a te hangod roppant rivalgása sohanemhallott hangba
 birkózza fel magát bennem
 a végső kétségbeesés kimondhatatlan éjszakájából érted
 is kiálltok az új időben Európa!

— E mellett a szélesívelésű vers mellett azonban meglepve olvashatunk egészen gyöngé hangulatokat, rímekbe szedett pacifista sóhajtások is — nem a jugoszlávoktól ugyan, akik a mozgalom elindítói és legerősebb tényezői — de mégis egyazon lapban egy világ-szemléleti mozgalom keretein belül. Balfelé a dadaizmushoz barátkoznak egyes költők (Virgil Poljanski) és cikkeikben csaknem állandóan foglalkoznak a dadaizmussal. Lehet, hogy ez nem hiba, de mindenesetre azt bizonyítja, hogy a mozgalom még nem érkezett el önmagához: termelésében még nem érte el elméleti programjának célkitűzéseit.

Annál azonban bizonyos, hogy a zenitizmus az új irodalmi nekilendülések közt nem utolsó fontosságú; sőt a világszemlélet nemzetköziségén túl a lap kifejezési formáinak nemzetköziségével, a többnyelvűséggel új úton járó előharcosa az egységes nemzetközi összmozgalom megteremtésének.

MÁCZA JÁNOS

MÁSFÉLÉV MAGYAR KÖNYVTERMÉSE

— Pillanattelvételek —

A forradalmok utáni Magyarország irodalmi és tudományos közéleté a színek és hangok különös változásán ment át. A keresztény konzervatívizmusnak egy írói csapata (az egykori „Élet” körüliek) merész íveléssel a politikai reakció szóvivőjévé lett s a magyar lelkiismeret felszabadítása címén programszerűen megkezdte a kiüldözést az irodalmi és tudományos közéletből mindazoknak az íróknak és tudósoknak, akik a forradalmak előtt a társadalmi haladás ügyét szolgálták s a bukás után nem lettek annak renegátjai. A keresztény reakció bajvivői hangos hallelujával köszöntötték ezt a napot, a lezáradását s az újakezdését: „most érkezett el az a korszak, amikor elkezdhetjük a magunk kiéneklését alkotó munkánkon át való kizugároztatását annak, ami bennük magyar érték, magyar sajátosság” — mondták. Ez jutott eszünkbe, amikor egy bibliográfiai folyóiratban visszalapoztunk másfélesztendőt, hogy a magyar könyvkiadás új arculatából az új magyar lélekre visszakövetkeztessünk.

Mi futi a mai magyar könyvkiadást? A magyar könyvkiadó az új érában se lett ambróziával táplálkozó lény. Ma kisebb területnek dolgozik ugyan, de példányszámai ma sem lettek kisebbek, mert az új nemzeti államok magyarságára, mint fogyasztóra még inkább számíthat, mint annakelőtte. Különösen azért, mert az új nemzeti államok valutája ma sokkal jobb. A magyar könyvkiadás büroiban ma idegen valutákban kalkulálnak s a vásárlóképességében nagyon legyengült magyarországi értelmiség aligha nem kevésbé jön számításba, mint az új államok sokkal vékonyabb rétegü értelmisége és olvasó magyarsága. A magyar könyvkiadást idegen valuta futi. — Ez bírta rá a nagy kiadókat arra is, — amire évtizedeken nem gondoltak, hogy a nagyszámu amerikai magyarságot belekapcsolják a magyar könyvfogyasztásba, de a multak mulasztása itt keserves bosszút áll a konjunktura kínálta üzleti erőlködésen. A sekélyes amerikai magyar

sajtó kosztjához szokott amerikai magyarság csak hosszú, szívós munka árán lesz jó olvasóközönségnek nevelhető. Ma még nem az.

Régi kiadók portréjához. A nagy és régi magyar könyvkiadók sok jó (német eredetű) kiadói ötlet hazai földre való ügyes begyökereztetésével dicsekedhetnek ugyan, de azzal ma dicsekedhetnek legkevésbé, mióta fennállanak, hogy írók felgyülemlett mondanivalóit ötlettel és illető honoráriummal kicsikarták volna. A magyar kiadó ma legszívesebben újra nyomatja kedvelt és népszerű írók régebbi munkáit. Soha ennyi újranyomást és új kiadást nem láttunk piacon. Ha régi könyvek új kiadásáról van szó, akkor még a társadalmi bojkott alatt álló író is (pl. Bíró Lajos, Szép Ernő) bekerülhet a könyvkiadás paradicsomába, egyébként aligha. MórícZ Zsigmondnak a két év alatt egyetlen egy új regénye jelent meg, de majd minden régebbi munkáját újra kiadták. Herczeg Ferencnek, a kurzus egyik reprezentásának egyetlen új könyve nem jelent meg, csak régebbi munkája új kiadásban. Hogy a Pardon-t rovatvezetőjének, Kosztolányi Dezsőnek minden régebbi könyvét éppen most adják ki újra, az is természetes. Újra feltűnt a régen és méltán feledésbe merült Göre Gábor. Mikszáth most indul neki az olvasók szélesebb hullámgyűrűjén Révai olcsó kiadásaiban, mint előtte az Olcsó Jókai. A régi kiadók arculata egyébként alig módosult. Légrády testvérek és Singer & Wolfnerék ugyanúgy gyártják tovább az irodalmi szürkeség citromszörpét. A nyugati irodalmak középszerűségei, cselédszobák, masamódok és szentimentális kispolgárasszonyok kedvencei (Marlitt, Courth-Maler, Croker, Glyn Ellinor stb.) különösen az obskurus nőírók teljes számmal vonulnak fel. Az ötvenéves Athenaeum előzékenyen kiadta a kurzus sajtó-generálásának, Bangha páternek imakönyvét, de multjával szemben csak annyit rótt le, hogy kiadta Petőfi legszebb költeményeit, (a cím azt a gyanút kelti, hogy ezuttal kimaradtak Petőfi republikánus és forradalmi versei) holott Petőfi összes műveire van szüksége a közönségnek, mert tíz éve nem kapható a teljes Petőfi. Egyébként még az Athenaeum az, amely a régi kiadók között a legelavenebb kapcsolatot tartja a fiatal nemzedékkel. Kemény céltudatossággal csak Révai halad a maga útján. A friss magyar termés nem jut nála szóhoz, de a nehezen nélkülözhető külföldi irodalmat puritán válogatással jó fordításban szolgálja fel. Babits Dante fordításának második része, a Purgatorium ugyanolyan gondos külsővel jelent meg, mint az első, készül a teljes Dosztojevszkij a Karamazsov testvérek első magyar fordításával, Zola teljes Rougon-Maquart ciklusát lassankint meg is jelentette már és kiadta Muther Richárd nagy kétkötetes munkáját: A festőművészet történetét. Franklínék ép olyan álmosak, mint már évek óta és csak annyi merszük volt, hogy a Svájcba üldözött Alexander Bernátnak vaskos Shakespeare tanulmányát kiadják. Világos, hogy a kurzus író-atlétájának, Pekár Gyulának könyveit egyszerre három kiadóvállalat is lóhalálában igyekezett kiadni vagy újranyomatni.

Idegen írók. A régi nagy könyvkiadók vezetnek s a szépszámu, mozgékonny új kiadvállalat a példát merészebben variálva (már a háború óta) de ma még mohóbban szédületes tempóban adják ki az idegen irodalmat. Nem esik nehezünkre elismerni, hogy írók kiválasztásában a legnagyobb ritkaság, ha középszerű akad a sorban, de azzal már kevesebbet törődnek, hogy a kiválasztott külföldi író a legmegfelelőbb művével szerepeljen. Lejegyeztem a Corviná-ból (szemlém a könyvkereskedők e hivatalos lapjának könyvészeti összeállítására alapján készült-) kb. száz híres külföldi író nevét, akinek a munkáját legutóbbi másfél év alatt Magyarországon lefordították s azt találtam, hogy német író csak öt akad közöttük. A kurzus nagyon olcsón kihasználhatná a politikai szempontból ezt a ténytet, de a magyarázata nem a német irodalommal szemben való idegenkedés és a francia, angol, orosz és skandináv irodalommal szemben való érzékenyülés, hanem egyszerűen az, hogy a volt szövetséges államok irodalmát védi a törvény, a volt ellenséges államokét ellenben még nem. Így történik meg azután, hogy nyilván destruktív írók, mint France, Zola, Barbusse, Rolland, Gorkij, Henry George, Shaw, Sinclair és sokan mások jól esően szép számmal szerepelnek új magyar könyvek között.

Akiket két, vagy több kiadó is kiad. Ebben a nagy gátnélküli futóversenyben magától értetődően kezek-lábak összegabalyodása történik. Ilyen nagytömegű idegen irodalom befogadtatásához a csábító sorozat-címek ingerlő köntöse kell, mely a smokk-hajlandóságokat legyezgesse. Ugyanazt az — elismerjük — elsőrendű irodalmi kosztot, amit az Athenaeum „Híres könyvek“ címen, Révaiék „Világszépregények“ és „Mesterművek“, Géníusz-ék „Nagy-írók, nagy írások“ címen szervíroznak. Ebből a versenyből nemcsak az a haszna lesz a magyar olvasónak, hogy aránylag olcsó pénzen a jó külföldi szépirodalom javát maga körül látja, származik belőle egyéb jó is. Addig adja ki négy-öt kiadó is Dosztojevszkijt, míg egy napon a magyar Dosztojevszkij majdnem teljesen az olvasó kezében van. Akkor jön az ambiciózus kiadó, jelen esetben Révai is programmba veszi a Teljes Dosztojevszkijt. Így lesz Franceszal is, akire legjobban rávetették magukat. Öten-hatan öregbitik magyar népszerűségét. Ma talán már teljes magyar nyelvű France-unk volna, ha derék kiadóink France tanulmányait és polemikus írásait kiadták volna, de egy antológiászerű kötet kivételével (Irodalmi élet: Révai) valamennyi könyve szépirodalmi munka és akárhány három különböző cím alatt éli magyar életét. Zola Rougon- Maquart ciklusába Révain kívül a Népszava is belekezdett, de az ő számára ma nincsenek meg a terjesztési lehetőségei és egyelőre abba hagyta. Barbusse Világosság-át a Franklin-on kívül a Kultura is kiadta, Daudet ifj. Fromont és Risler-jét Révai és Athenaeum is, Balzak Courtisenes-ját az Athenaeum is, meg a Géníusz is, Puskin Anyjeginjét és Pique dájáját Rózsavölgyi is, meg a Géníusz is. Romain Rolland Jean Cristophe-ját az Athaneum és a Kultura is. És így tovább...

Az új kiadóvállalatok. Az új kiadóvállalatok sem képviselnek jobb erkölcsöket e tekintetben. Sőt. A nagyok versenyre rájuk fokozottabb mozgékonyt eresznek. A legtöbb merészel, legbiztosabban az újak között a Génusz mozog. Rajzerek éjszakával kezdte, melyet Mardrus után Heldbing Ferenc rajzaival ad ki füzetekben. Ugyancsak füzetekben indította útjára a Nagy Dekameron-t, száz híres külföldi író száz kiváló novelláját, elindította a Nagy íróknagy írások regénysorozatát, melyben Dosztojevskij, Balzac, Flaubert nagy regényei jelentek meg, kiad olcsó könyvsorozatot (Génusz könyvtár) a megboldogult Nyugat-könyvtár kedves köntösében választekos programmal és kiadta Puskin Anyégin-jét Gara Arnold rajzaival luxus-kiadásban. A *Pantheon* az Athenaeum egykori igazgatójának vezetésével alakult. Kimért, gondos, óvatos programmal indult. Ismerettárabannagy kézikönyveket jelentet meg (az első kötet Pauler Ákos: Bevezetés a filozófiába) és elindít zenei monografia sorozatot is. Amit szépirodalmi programjából eddig beváltott — az lehangoló. — Az *Ethika* tudományterjesztő és könyvkiadó r.-t. természettudományi és szellemtudományi könyvsorozatát indított, melynek programjába többek között Babits Mihály: Az irodalomtörténet elmélete, Király György: A magyar ősköltészet szerepelnek. Megjelent már Schmidt József Az ó-ind-épika, Benedek Marcell: A XIX-ik század francia regényirodalma és Földessy Gyula: A tanulmányai. Nyilvánvalóan magánember tőkéjével és a nem hivatásos kiadó ambícióival indult el az *Amicus*-vállalat. Ady Endre napilapokban megjelent apró cikkeinek egy hevenyészett, fölületes gyűjteményével kezdte, amelyet Új Hellász cím alatt adott ki. Folytatta Ady első verseskötetével és Margita élni akar c. versesregényével. Régiségek ritkaságok című sorozatában az erotikus irodalomból válogatott. A kurzus tipikus szülöttje volna a Központi Sajtóvállalat, mely a Pallas kiadóvállalat és nyomdáját vásárolta meg. Ez a nagy tőke felett rendelkező vállalat, több napilap tulajdonosa s voltaképen az egész magyar sajtó diktátora valóban irányt szabhatott volna az új magyar könyvkiadásnak, de Erdős Renée könyveiben, Kosztolányi és a francia Tharauc testvérek regényein túl csak Bangha páter könyve, egy a bécsi emigrációról szóló pamflet és a népbiztos per vádbeszéde válik ki abból a szürke ködből, amit világgá bocsátott. A megbízhatatlan ellenforradalmár Szabó Dezső új könyveit (Mesék a kacagó emberről; Csodálatos élet és két kötet tanulmány) sem ez a vállalat adta ki, hanem a Táltos. Az új vállalatok sok elevenséget hoztak, de se ötleteik, se tőkéjük nem az uralkodó politika irányból való.

Amatőr és luxuskiadványok, hasonmáskiadások. A könyvtermelés ma óriási tőkét, a nagy példányszámmal dolgozó könyvkiadás ezenkívül még hallatlan szívós munkát is igényel a könyvek elterjesztése körül. Képzített országos terjesztő szervezete a magyar kiadók közül csak egy-kettőnek van, valóban nagyszabású csak egynek: az Esttel társult Athenaeumnak, mely az újságai kolportázs-szervezetét használja

fel könyvterjesztésre. A többi kiadó rá van utalva a tőlük független terjesztővállalatokra, vidéki bizományosokra és a könyvkereskedőkre. Az újonnan alakult kiadóvállalatok (kivételet nélkül kisebb tőkéjük lévén) meg se kísérelik országos terjesztő apparátus-megszervezését, ez napilap híján a régi kiadóvállalatoknak sem sikerült. Kialakult ennél fogva Pesten a könyvbörze számára való termelés. A kisebb kiadók a még ki nem nyomott könyv példányszámát aszerint állapítják meg, mennyit adhatnak el, még mielőtt a könyv „piacra kerülne” a tőlük nagyban vásárló közvetítőknek vagy terjesztőknek. A könyvtermelésnek meglehetősen kényelmes és kockázatmentes módja ez, mely még inkább leegyszerűsödik, ha egészen kis példányszámu luxuskiadványról van szó. A szapora papírpénz vásárlóképességének ilyen mértékű csökkenése mellett annyira nem volt kétséges, hogy egy nyomdatechnikai választékossággal, rajzokkal, művészi kötésben, kis példányszámban készült könyv utolsó példányig elfogy, hogy az e fajta termelés dívatja előre bejósolható volt. A forradalmak előtt még csak Kner Gyomán, Tevan Békéscsabán, Bíró Miklós Pesten próbálkozott óvatosan amatőr-kiadványokkal. Akkor még megvolt az a minimális rizikója, hogy a sehol együtt föl nem található, nomád életet folytató magyar könyvgyűjtőket és bibliofileket nem sikerül a kiadónak elég idejében megtalálnia és pénzére solkáiig várnia kell. Ez az úttörő munka ma már el van végezve, a könyvkereskedelem már észrevette és számontartja a bibliofileket (akik egyébként egyesületet is alakítottak) és a többit elvégzi a könyvbörze. Ma már hat-nyolc közép- vagy kistökéjű könyvkiadó vállalat veti rá magát amatőrkiadványok és luxuskönyvek termelésére, de mutatkozik jele annak, hogy a nagy kiadók is megirigylik a kicsinyek dicsőségét és sikerét. Kellner István *Vörösmarty* Csongor és Tündérjét adta ki fényző albumban Jaschik Almos tíz színes körrajzával. A Geniusz ugyancsak nagy albumalakban, Krúdy Gyula előszavával, de szerencsére szintén a nagy-szerű Bérczy Károly fordításában adta ki Puskin Anyegin-jét Gara Arnold nyolc komoly stílusstanulmányra valló eredeti rézkarcával. Kiadta *Assisi Szt. Ferenc* Fioretijét Kaposy fordításában Végh Gusztáv 18 fametszet-stílusú illusztrációjával és Goethe *Naplóját* Babits fordításában Prihoda István négy eredeti, kézisajtón készült körrajzával, színes litografiákkal és külön tokban két színnyomású körrajzokkal is. KÓHALMI BÉLA

AZ ELŐADÓMŰVÉSZET TRAGIKUMA A ZENÉBEN

Mikor a közönség hangversenyre megy és a kis csoportból álló muzsikások munkáját több-kevesebb figyelemmel kíséri, ritkán sejtí, hogy a technikai problémákon kívül az előadókat szellemi átélések is igénybe veszik. A művész a közönség elé szállítandó anyagot: a *technikai, arkhitektónikus felépítés és megérzés szempontjából köteles mérlegelni. Az első kettő mesterségbeli, az utóbbi bizonyos mértékig intuitív művelet.*

A tanító-mester elsősorban technikát ad. Az összes rendelkezésre álló módszerek segítségével, minden mechanikai és dinamikai eszközt működésbe hozva, olyan technikai készségeit igyekszik növendékébe beleoltani, mellyel kikerülve a dobogóra, problémáinak egyik része megoldhatóvá válik. A mai modern zenepedagógia csodákat művel. A hallást, ritmust szukceszív módszerekkel fejlesztik. A hangszerek technikai elsajátítására is tudományos alapon kidolgozott metódusok vannak. Bizonyos mértékig elfogadható muzsikust lehet

néhány év alatt mindenkiből nevelni. Természetesen hívatottság nélkül nem lehet a tömegből kiténni. Abszolút hallás, kifogástalan ritmusérzék, testi diszpozíció: hajlékony ujjak, ruganyosságra hajló izmok, egészséges szervezet, föltétlenül szükségesek ahhoz, hogy valaki a művészet magasabb fokát elérhesse.

Ha ezek a fizikai követelmények meg vannak és a jó iskola kifogástalan technikát adott az előadónak, a probléma még nincs megoldva. Ami eddig történik, az mesterség, aki eddig eljut, jó hegedűs, kifogástalan zongorista, de még nem művész. A technikai problémák kifogástalan megoldása tehet valakit virtuózzá, de a művészethez ennek még igen kevés köze van.

A második fontos szempont az *architektonikus kifejtés*. A zenedarabok mondatoknak, témáknak bizonyos meghatározott formára való, vagy forma nélküli felépítése. Miként az építész a tervezett házat cirkádákkal, párkányokkal, oszlopokkal képezi ki, úgy kell nemes ízléssel, stílusérzékkel a komponistának mondatait összekötni. Ezek az átmenetek, a témáknak kifejtése, szétnyújtása, tömörítése a változatos, szellemes problémák feldolgozása, a hangnemekben uralkodásból folyó átvezetések nemessége és sok ezer apró rafinéria képezi a komponista kezében azokat az elemeket, melyekkel művét architektonikusan felépíti. A zenei kikepző motívumok a jó hangszerelő kezében olyan eszközökké válnak, mint az építésznél a stílismérből ismert elemek. Egy épület architektonikus kikepzésében a mérnök saját magából merít friss formákat, színeket, hasonlóképpen a zeneszerző is saját harmonia-színeiből, ritmusáiból építi fel opuszát. Ha tehát a zenemű egy ilyen módon kikepzett hangtömb, akkor az előadóművésznek az interpretálásnál deduktív műveletet kell végezni. A komponálás tehát induktív, a reprodukálás pedig deduktív művelet.

A dedukció sikeres lebonyolításához ismerni kell az induktív elemeket. Tehát az előadóművésznek bizonyos mértékig tudnia kell a komponálás technikáját; a zencelméletet. Csak így reprodukálhatja értelmesen a séma szerint felépített művet.

Az a muzsikás, aki hangokat játszik, csak mesterember, akkor válik értelmes zenészé, mikor a mű architektonikus szerkezetét megtalálva, azt ele-

meire bontja, majd analizálva, érzékelteti a mű szerkezetét. De a művész még itt sem állhat meg. Ezek eddig olyan problémák voltak, (teknika, architektúra) melyeket könnyű elsajátítani. Eltanulhatók. Hátra van még a reprodukáló művésznek legfontosabb és leg súlyosabb kötelessége, amely már fölényes intellektust, tudást, elmélyedést igényel, ez már intuitív művelet és legigazibb próbája a művésznek: az *utánérzés*.

Itt kezdődik a *művészt*.

A komponista munkájához kívülről kap inspirációt. Külső körülmények befolyásolják hangulatát, mely benne megérlelődik. Ezt a belső vajudást intuitíve váltja ki az opusz megszületése. A hangulatok száma, melyre a zene mint kifejező eszköz alkalmas, határtalan. A komponistát zeneszerzési tevékenységében két főmotívum vezeti: az *öröm* és *bánat*. Az egyiket nyugodt, lassu, a másikat gyors, tüzes, pattogó ritmus fejezi ki. Az öröm és a bánat minden egyes egyénél más-más lelki diszpozíciót jelent. Az indító okok különfélesége, a lélekek, — a rezonáló szerkezetnek — különböző induktívítása okozzák azt, hogy a zeneszerzemények változatosak, bár a művek megszületését csak két motívum vezeti. A kifejezésre szolgáló eszközök számtalan variációban vehetők igénybe. Olyan sok módon kombinálhatók a hangszínek, annyira változatosak keverhetők, hogy mindenki megtalálhatja velük a hangulatának legjobban megfelelő effektust.

Az előadóművésznek itt komoly problémát kell megoldania. Vissza kell adnia azt a hangulatot, mely a komponistát inspirációja közben körülvette, mely belőle a művet kiváltotta. Két emberben sohasem indukálódhatik egyforma intenzitással ugyanazon hangulat. Nem marad tehát más hátra, mint a komponista megközelítése. Ebből a szempontból az előadónak minden rendelkezésére álló eszközt meg kell ragadni, hogy minél közelebb férközhessen a mű szelleméhez.

A művésznek széleskörű ismeretekre kell szert tenni. Meg kell alkosna magának a komponista egyéniségét. E célból rendelkezésére állanak biográfiák, melyek a zeneszerző élete körülményeire, szokásaira világítanak rá. Elolvashatja levelezéseit; más számottevő egyéniségeknek, kortársaknak megjegy-

zéseit, melyek mind értékes anyagot szolgáltatnak valaki egyéniségének megközelítésére, foglalkozni kell a kor szellemével, mert csak így jut a megkövetelt stílushoz. Igen fontos, hogy nyugodalmas, békés vagy zaklatott, ideges volt a kor hangulata, melyben a komponista dolgozott, fiatal vagy férfikorban írta-e az ópuszt avagy öregségére, mert más a stílusa az ifju hévtől dagadó naivitásnak, más a kímért, megdesztillálódott küzdő férfikornak és merőben elűtő a megtört öregségé.

Beethoven minden műve életének egy bizonyos periódusához tapad. Lehet-e Beethoven megközelíteni anélkül, hogy egyéniségével tisztába legyünk! Vagy itt van a nagyon kézen fekvő példa: *Johannes Brahms* kortársait állandóan figyelmeztette, hogy neki nincsenek nagy tempói, nála minden nyugodtan, egyenletesen játszandó, mégis lépten-nyomon találunk előadókát, még a jobbak között is, akik szédületes írámban végighadárják scherzót és zárótételeit. Csúnya stílustalanság.

Az előadóművésznek nagyon komoly és nehéz a munkája. Örökös tanulást, elmélyedést kíván, széleskörű önuralmat. Saját egyéniségét hozzá kell tudja idomítani a kívánt stílushoz, magából mindig csak annyit enged megláttatni, amennyit a mű megbír. Főitétlen szubjektivitás, férfias egyéniség kell legyen az igazi művészember egész élete. Harc a művekkel. Mivel a szerző hangulatát sohasem lehet elérni, az előadó minden tudásával igyekszik azt megközelíteni, ami kemény lelki csatát jelent. És ebben rejlik az előadóművészet tragikumai! Folytonos akarása egy célnak, mikor tudja, hogy nem fogja sohasem elérni. A komoly nagy művészek rettenetes fáradtsága hangversenyük után, nem a fizikai és technikai problémáktól származik, hanem a mű szellemével és önmagával való viaskodásból.

Tragikus jelensége az asymptotikus utánérzés a reprodukáló művészetnek és olyan problémát jelent, melynek megoldása meddő kísérlet marad örökre.

LAKATOS ISTVÁN IMRE

ERDÉLYI ÍRÓK TERVEI

Ilyenek is lehetnének? Volnának erdélyi írók, akik tervek fölöttrendelkeznek? Van-e közülünk

egynek is művészi programja közeli s távolabbi időkre?

Föl kell tenni ezeket a kérdéseket, ha felelet — pozitív formában — ma még nem is adódhat rájuk. Föl kell tenni már csak azért is, mert szükséges volna tudni, hogy ilyen tervek nélkül aligha juthatunk tovább, mint amennyire idáig nagy kinnal fölverekedtük magunkat.

Budapesti lapok hagyományos nyári riportjai beszámolnak magyar írók munkatervéről, hadd kapjon izelítőt a közönség a jövő szezonra várható irodalmi csemegékből. „Jóllehet — olvasom egyik kolozsvári lapban — ezeknek a közléseknek egy kis reklámozásuk is van, de bizony a szegény, gondviseletlen magyar íróra ráférne ez a kis reklám. Az erdélyiekre is ráférne és jó volna, ha a mi közönségünk is tudomást szerezhetne az erdélyi magyar írók legközelebbi terveiről.”

Ezúttal nem a reklám terén mulasztottak akarom pótolni. Folyóirat ilyen feladatokat nem tehet magáévá. Amiről itt szó lesz, szomorú reklám lesz az. Szomorú reklámja a viszonyoknak, melyek nem engedik meg az erdélyi írónak azt a fényűzést, hogy még terveket is csináljon.

Tudni kell és emlékezetbe idézni nem lesz haszontalan, hogy kurta két esztendővel ezelőtt itt egy irodalmi világt teremtetés játszódott le, miként a zsoldár zengedezi: mikoron még semmi hegyek nem voltanak, hogy még sem ég, sem föld nem volt formálva. És akkor még az én tervem, a te terved és az ő legközelebbi terve, a legmesszebbmenő is csak annyi lehetett, hogy bejussunk egy napilap szerkesztőségébe és kamatoz-

tatni próbáljuk legalább a rutint, mert nemcsak isten igéjével él az ember. A nyomdavállalatok lázasan vetették rá magukat az új állami élethez szükséges új nyomtatványokra és így az irodalmi élethez megkívántató új nyomtatványokról álmodni is ki mert? Előbb még kezdeni sem lehetett semmit. Előbb még rá kellett ébredni a vállalkozóknak, hogy az irodalom itt is lehetne — üzlet.

Az irodalom legközelebbi terve tehát több mint egy esztendőn keresztül nem lehetett más, mint a zsurnalisztika fölemelése a vidéki sekélyességből a lehető legmagasabb szintjára. S hogy az írók ennek a maguk elé szabott feladatnak becsületesen meg is feleltek, arra élő és minden erdélyi magyart büszkeséggel eltöltő bizonyosság a mai romániai magyar napisajtó. Másfélesztendőt megfeszített munkát ez az igyekezet rabolt el az irodalomtól. Papirossam volt, hogy a szellemi élet az irodalmi élvezet luxusát megengedhette volna magának. Mindent újra kellett teremteni és mindent magunkból, minden külső támogatás, minden útmutatás nélkül és igen gyakran ambíciókat gyilkoló ezernyi-ezer képtelen vád és gáncoskodás ellenére is. Ujjá, sőt nagyrészen a semminél is kevesebből kellett teremteni a színes napihírtől, a színházi kritikán, a képzőművészeti és zenei recenzió, a krockin, a tárcán, a világpolitikai és kulturális megnyilatkozásokat rendszeresen számontartó szemléken keresztül mindent de mindent, ami egy napilapot színessé és gazdaggá tesz s általa színessé és gazdaggá varázsolja az általános érzelmi fásultságba süppedt életet. Azután jöttek a folyóiratok, kettő-három

és mára lassacskán elmondhatjuk már, hogy van valamink. De terveink még mindig nincsenek, mert e terveket nem támasztják alá kiviteli lehetőségek. Biztatást a kidolgozásukra a makacs reménykedésen kívül csak egymástól kapunk néha, de kivülről alig-alig.

Minden eszme megvalósulása, minden célkitűzés a közönségünk érdeklődésén áll, vagy bukik. És bizony ma is még: legtöbbször bukik. Tervej akármit, ha a közönséged nem akarja megérteni, hogy itt miről van szó. Doigozz egész estét betöltő drámán hónapokig, a redakció kimerítő munkája után az éjszakai nyugalomtól elfopott órákban, ideg és egészségfeláldozó kitarással. Színrekerül Kolozsváron a legjobb esetben háromszor, mert ha az igazgató — ismerve a darab értékét — még tovább is erőltetni próbálja, nemcsak az író fizeti rá a munkáját, de a színház is a keservesen gyűlö pénzecskeit. Add ki évek munkájának eredményeit könyvben és legyen a könyv csak olyan közepes érték, aminők kiadást kiadásra érnek ma tucatszám Budapesten és nálunk diadal, ha a nyomtatás költségei megtérülnek.

Ezeket tudva: nyilatkozz hát erdélyi magyar író a terveidről! Nyilatkozd, hogy a nagy témát, melyre életed művét fel tudtad volna építeni, rongy hatlábas tárcanovellába épen most gyömöszölöd s a legközelebbi terved az, hogy találj egy napilapot, amely a közönsége érdeklődését ismerve, nem azzal fizet ki, hogy „ez magas” nekünk, mi elsősorban a közönségünket szolgáljuk ki. Nyilatkozd, hogy vékaszám állanak a kézírataid, a levonataid, legköze-

lebbi terved, hogy télen ezekkel fogsz befűteni, mert a fa drága és még drágulni fog az idén.

A Romániához kapcsolt területeken, mint a politikusok számításaiból tudom, két millió és negyvenháromezer magyar él. Ezek közül csak kell akadnia ötvenezer felnőtt férfi és nőnek, akik olyasoközönség számba vehetők. Az ötvenből lesz biztosan tízezer, akinek havonta két-három könyvet kitesz az olvasmányszükséglete és lennie kell háromezer olyan tehetősnek, aki nem a gyermekéi elől vonja meg a falatot, ha minden Erdélyben megjelenő könyvet megvesz azonfelül, hogy könyvigényeit másutt kiadott hírneves művek beszerzésével már kielégítette. De lehet, hogy ezek közül is ezerötyszáz nagyon válogatos. Még mindig kellene azonban maradnia ezerötyszáznak, aki áldozatul is meghozza a most kiépülő erdélyi magyar irodalom megalapozásához azt a párszáz leít, amennyibe az évente Erdélyben megjelent könyvek összegének ára bennfoglalatik. És aki olvassa, meg kell döbbenie annak: Erdélyben ma nem mernek kiadni könyvet, egyezernél több példányban mert száz eset közül kilencvenkilencben ebből is a kiadó nyakán marad jó pár száz. És nem szabad elfelejteni, hogy féligmeddig tisztességesen kiállított könyvnek nyolcszáz eladott példányánál kezd csak megtérülni a nyomda- és papirköltsége, de akkor még kiadó és szerző egy fillér hasznot nem láttak belőle. Ez őszintén így van és ezt a közönséggel megismertetni kötelesség, hogy ő is tudatára ébredjen a kötelességmulasztásnak, mely kitartó közönyvének édes szülötte.

Az erdélyi magyar írónak nem lehetnek tervei. Aki ilyen viszonyok közt tervezni próbál, az már nem költő, nem fantaszta, az tébolydába való bolond. Az erdélyi író nem érhet rá tervezni, még harcolnia kell minden megfeszített erejével az öt körülfogó közöny halálra dermesztő szoritása ellen. Előbb adjátok meg számára a megélhetéshez szükséges eszközöket. A tervekben azután nem lesz hiba. És nem lesz annyi kifogás az alkotás ellen sem.

SZENTIMREI JENŐ

BARBUSSE NOVELLÁI

Akkor, amidőn Krapotkinnak, Elisée Reclusnak és Marxnak tanaít a leglelkesebben magyarázták s Marinetti futurista manifestuma az irodalom összes hajtásait kikezdte, ugyanakkor a nagy Anatole France: Derouléde versei hatása alatt, kalapját lengette Millerand felé s az antimilitarista Hervé puskát fogott. A „Takácsok“ szerzője gyilkos szonetteket írt. Maeterlinck sirató flamand lett és Kerr már a háboru irodalmának expozéján dolgozott.

Akkor, amikor mindez megtörtént s az irodalom megfedkezett a Byronokról, a Swiftek-ről és Shawokról, ugyanakkor egész Európában szeltében hosszszában egy regényt olvastak. A regényt egy francia tizedes írta bajtársai emlékére, akik mellette estek el Crowny-nál és a 110-es magaslaton. A regény címe: *Tűz* és a tizedes, aki írta: *Barbusse*.

Ki volt Henri Barbusse és mit tudtunk róla? Drága, színeskristályu üde költő, aki verseket csi-szolt s akinek gyönyörtől ittas szeme csillogó, lángfényű, lehet-

szerű szonetteket látott meg és a l'art pour l'art minden szeszélyes művészi gondjával készítette ki. Coppeeról azt mondták, hogy ő a „poète des humbles,“ Barbusse az olvasmányokon edződött, artisztikus finomságokra vágyakozók költője volt, de érzései abban a végtelen sár háborujában, amelyben harmincmillió rabszolgát kergetett egymás ellen bűn és tévedés, viharos árral, hatalmas ütemezéssel haladtak az emberi szellem tisztulása felé. A „Tűz“ az ütközetek elszámolhatatlan napszámosságainak nagy regénye s a később íródott „Világosság,“ melyben végigzuhogtatja forradalmi meggyőződéseit a társadalmi reform és a tőkekonjunkturán, hogy megint rámutasson az európai kulturára és az államvilág farizeuskodására -- Barbusset a világirodalom centrumába állították, oda, ahol Romain Rollandon, Knut Hamsunon kívül oly kevesen vannak. S ha a szélsőséges pacifista, igaz emberi irodalomról írunk, akkor csak Barbussehoz lehet visszatérni, mert ő az új morál, az új hit, a reveláció, aki az irodalmat végleges anarchiájából kirángatta. És ez nem akar esztétikai megállapítás lenni. Tudjuk jól, hogy Zola nélkül Barbusse sohasem kapta volna meg azokat a lelki formákat, amelyeket szükségszerűen magával hozott s bizonyára nem szuverén és nem termő-zseni, aki az irodalom új útjait maga futja meg. De megmutatta és megmutatja. Nem egyetemes kiszolgálója minden eltévelyedésnek, megalkuvásnak, gyávaságnak s a nagy testvéri közösség szent, rajongó ihletőjévé vált, mert hisz abban, hogy a föld, az erő, a szív: embert emberrel össze tud fűzni.

S ez a különválás, ez a mindig csak szociális írást adás fordította a világirodalom figyelmét Barbusse minden régebbi írására. Így kaptuk és olvastuk a „Pokol“-t s ugyanígy jelentek meg novellái is, amelyek tulajdonképpen elengedhetetlen kellekei líraiságának. Mert a nagy regények után jelentkező novellista (holott a novellák még háboru előtt íródtak) elhanyagolt lelki attitűdöket, zárkózottabb emberek lelkiségét emeli fel az olvasóhoz s a líraiságon keresztül oly hatást ébreszt, ami a novellában is az emberi igazság fokmérője. A líraiságon túl, az érzelmek végtelen sokoldalúságát találjuk a barbussei novellákban, az élet sűrű, kopott fogalmainak relativ ismétlését, de ezek a relativitások szépségükkel és értékükkel ugyanolyan klasszisuak, mint a versek értéke és szépsége. Szimbólumokká nőnek és általánosulnak a novellák szűk meséi és minden irodalmi szakértelmű olvasónak látnia kell ezekből a differenciált, újszerűségeiben is feltétlenül szociális begyökerezettségű mesékből, hogy az akkori lírikus Barbusse (tehát a Tűz és Világosság előtti) egyéni erővel vetette magát a novumra: új árnyalatokkal regenerál ott, ahol múlt korok és egyének kopott színeit kellett világoztatnia,

S mik a tárgyai a Barbusse-i novelláknak? Régi levelek, gyárakbangörnyedő leányok szerelme, mely olyan, mint a nyirkos ősz, hűtlen asszony, aki hazatér s rettenetesen felzokog férje szelíd mosolygásán és haldokló öregek.

A napok forgatagában minden, minden elhomályosodik, kegyetlen súllyal nehezedik reánk a tévedés és mi olyan kicsinyek vagyunk, hogy apró gondolataink

elrejtik előttünk a végtelent. De Barbusse apró gondolatai a végtelent megnyitják, feltárják és kell is, hogy legyen egy tiszta emberi hang, mely horizontális magaslaton látja az apró embert.

„*Elérhetetlen álmom*“ a címe egy novellájának. Egy nyár tisztaságában, hűvös esték varázsában, a fiu lelkébe temeti a leányt s érzi, hogy ő a világ egyetlen teremtese, aki létezik számára. Napok múlnak, évek s a leányt nem látja. Tizenkilenc éves és újra találkoznak, az idill készül, a leány vár, de a fiu hirtelen elútazik s újra évek múlnak. Ősz, Páris, találkozás, néhány szó, a leány tudja már, hogy mindennek vége s a fiu hallgat. Majd meghallja, hogy a leány menyasszony. Villamosra ugrik, fölkeresi, beszélni akar vele, de már késő minden. Búcsút inté felé, a fiu néhány lépést hátrál s sóhajtozva elmegy. „Késő nagyon, késő“. S ettől a novella hangulatától nehezen szabadul meg az olvasó, mert ennek hangja vezeti az embert s olyasféle érzése támad a kötetet csendesen olére éresztve, hogy az emberi lélek csodás, titkoslaboratóriumáig jutott el benne, zenék gyönyöréig, az együttérzés nagy akkordjáig, egészen odáig, ahol a Tűz lövészárkjának mocsaras mélyületében, a gödör szélére sodort fulladó emberek, fejüket ingatva mondogatják egymásnak:

„*Francia.*“

„*Deutsch.*“

KÁZMÉR ERNŐ

REVUE LITTÉRAIRE PERSANE

Konstantinápolyban jelenik meg kéthavonként, francia és perzsa nyelven. Irodalmi és kritikai folyó-

irat, célja nyugaton ismertté tenni a perzsa irodalmat és kultúrát. Első száma április 15-ikén jelent meg és hoz modern irodalmat, verseket s cikkeket régi íróról, nevezetesen Szádiról. Minket magyarokat annyiban érdekel, hogy már a perzsák is megelőznek. Régóta érezzük szükségét annak, hogy nyugaton megismerjék kulturális téren végzett munkánkat, mégis hamarabb lesz a patagónoknak irodalmuk és elismert irodalmuk, mint nekünk. Politikusaink sokat szónokoltak Ausztria minket izolálni törekvő politikájáról, de szerencsétlen házasságunk Ausztriával megszűnt és mégsem tettünk semmitse kulturális izoláltságunk megszüntetésére, mely tökéletes, ha nem is spléndid. Pedig a valutakülönbözet könnyüvé, sőt jövedelmezővé tenne egy ilyen vállalkozást. Franciák, olaszok, angolok figyelemmel kísérik hanyatló és tengődő irodalmakat, nálunk van egy nagyszerű irodalmi reneszánsz és a magyarul területeken kívül kutya se vesz róla tudomást. Majd megismeri a külföld akkor, amikor már régiség lesz és le is vonja a konzekvenciát, hogy nem nagyon érdemes idejét pocskélni rája. Mert az igazi irodalom és tudomány mindig élő és életre ható valami, nem ereklye és múzeumi csecsebecse. Dehát persze, Budapesten most legitimisták és királyválasztók játszák kisdéd játékaikat és ez fontosabb, mint irodalmunk holt kincs-voltának megszüntetése. Különben is félős, hogy szabadalmazott irodalmárok kezébe jutna a dolog, mert csak ezek kapnának bátorítást és lehetőséget, már pedig ez rosszabb volna a semminél. MURÁNYI GYÖZŐ